

Franz Kafka

CEZA SÖMÜRGESİ VE
HUKUK ÖYKÜLERİ

ceza sömürgesi

franz kafka

ALTIKIRKBEŞ YAYIN

Arşı

2011

ALTIKIRKBEŞ YAYIN

Yayın Yönetmeni
Kaan Çaydamlı, Şenol Erdoğan
Editör
M. Kamil Utku
Çeviri
Yekta Majiskül
Kapak Tasarımı
Erol Egemen

ALTIKIRKBEŞ YAYIN

Kadıköy'ün yağmurlu ve puslu sokaklarında hazırlanan
bu kitap sizi uçurumdan aşağı atabilecek güce sahip olabilir.

Herhangi bir şekilde ve özellikle izinsiz olarak ıktibas edildiğinde

Kadıköy'ün o bilinen, serin ve rutubetli lâneti, yıllar boyunca bunu yapanı takip eder, saçları dökülür, rüyasında sürekli olarak
Kadıköy

sokaklarından akın akın geçerek yıllık intiharlarını

gerçekleştirmeye giden lemur sürüleri görür

ve derin bir yalnızlığa gömülür.

ALTIKIRKBEŞ YAYIN

bir Kaybedenler Kulübü tribidir.

Barbaros blv Marmara apt no 68/1 beşiktaş

Tel-Fax: (0-212) 2729725 – 2168

www. Altikirkbes.wordpress.com

kopotak@gmail.com

CEZA SÖMÜRGESİ

Subay, inceleme gezisine çıkmış konuğuna, “Hiç alışılmadık bir aygıttır,” dedi; pek yakından tanıdığı kesin olan aygıtı hayranlıkla süzmekteydi. Konuk neredeyse zoraki gelmişti buraya, itaatsizlik ve subayına hakaret etmek suçlarından ölüme mahkûm edilmiş bir erin idamında bulunma davetini, geri çevirmenin saygısızlık sayılacağını düşündüğü için kabul etmişti. Gördüğü kadarıyla, bu ceza sömürgesinde idama karşı bir ilgisizlik hâkimdi. Konukla subay sayılmazsa, her yanı çıplak yamaçlarla çevrili bu kumluk vadide, sadece iki kişi vardı: Saçı sakalı birbirine girmiş, büyük ağızlı ve aptal bakışlı idam mahkûmuyla, onun ağır zincirini tutan er. Erin elindeki ağır zincir, mahkûmun el ve ayak bileklerine takılmış zincirlerin birleştiği noktaydı; ayrıca, ağır zincirde toplanan küçük zincirler kendi aralarında da, yine zincirlerle, birbirlerine bağlanmışlardı. Acaba tüm bu önlemler gerekli miydi? Mahkûmun yüzünden öyle bir sadakat okunuyordu ki, zincirlerini söküp özgürce yamaçlarda gezmeye bıraksalar, sonra bir ıslık çalıp çağırırsalar, herhalde hiç sorun çıkmaz, bir köpek gibi kendi infaz işinin gerçekleşmesi için koşar gelirdi.

Konuk, aygıtı neredeyse hiç anlamamıştı, mahkûmun peşinde gözle görülür bir umursamazlıkla geziniyordu. Subay son hazırlıkları tamamlamaya çalışıyor, kimi zaman yere gömülü aygıtın altına sürünerek giriyor, kimi zaman aygıtın küçük parçalarını denetlemek için bir merdivenle yukarı tırmanıyordu. Aslında bunlar bir teknisyenin işi olmalıydı ama subay bu işleri canı gönülden yapıyor, aygıtı sevmesinden mi yoksa başka yüzden mi bilinmez, yaptığı işleri başkasına devretmek istemiyordu. Nihayet, “Sonunda oldu!” diye bağırarak merdivenden indi. Çok yorulmuştu, kapatmadığı ağzından soluyup durmaktaydı. Üniformasının yakasına iliştirdiği iki pahalı kadın mendili dikkat çekiciydi. Konuk, “Böyle tropik bir bölge için bu üniforma ağır olmalı,” dedi. Subay ise konuğun aygıtla ilgili sorularını beklemekteydi. Yağa bulanmış ellerini hazır bekletilen küçük kovada temizlerken, “Elbette ağır,” diye yanıtladı. “Ağırlar ama bizim için yurdumuzu simgeliyorlar, sizin de takdir edeceğiniz gibi, yurdumuzu yitirmek istemeyiz.” Ellerini kurularken sözü hemen aygıtla getirdi: “Şimdiye dek yaptığım işlemler elle yapılması gerekenlerdir, bundan sonrasını aygıt kendiliğinden yapacaktır.” Başını sallayarak kendisini izleyen konuğa, “Kimi zaman arıza yapmıyor değil,” dedi subay, böyle bir olasılık gerçekleşirse şimdiden temize çıkmak ister gibiydi. “Bugün bir arıza olacağını sanmıyorum, yine de bu olasılık yok değil. On iki saat kesintisiz çalışacak bir düzenek sonuçta. Arada arızalar olsa da, küçük sorunlardır bunlar, göz açıp kapayana dek giderebiliriz bunları.”

Subay konuğuna oturup oturmayacağını sordu, hemen oradaki hasır iskemle yığımından bir iskemle çekip konuğuna uzattı. Konuğun oturduğu yer, bir çukurun kenarıydı. Konuk çukura göz ucuyla baktı. Derin sayılmazdı çukur, kazılan toprak bir kenara yığılarak bir tür duvar oluşturulmuştu, diğer kenarda ise mahkûm dikiliyordu. Subay, “Kumandan size aygıtla ilgili bilgi verdi mi?” diye sordu. Konuk anlamı belirsiz bir el hareketiyle soruyu geçiştirmeye çalıştı. Ama bu, subayın arayıp da bulamadığı fırsattı, artık aygıtı kendisi anlatabilirdi. Yanı başındaki bir itenek koluna yaslandı, “Bu aygıt,” diye söze girdi, “eski kumandanımızın bir buluşudur. Henüz ilk denemelerinde bile hazır bulundum, yapım çalışmalarına da bizzat katıldım. Fakat bu aygıtın yapımının şerefi, eski kumandanımızdır elbette. Eski kumandanımızı anlatan oldu mu? Hayır mı? Bakın, bu ceza sömürgesinin onun eseri sayılması gerektiğini söylersem, inanın abartmış sayılmam. Ona yakın olan bizler, ölümünden sonra yerine geçecek olan kişinin, kafasında binlerce plan proje tasarlasa da, çok uzun yıllarca var olan durumu değiştiremeyeceğini, sömürgecinin sisteminin nasıl kendi içinde

bütünlüklü olduğunu biliyorduk. Bu öngörümüz, doğal olarak, doğru çıktı: Yeni kumandan eskisinin değerini kabul etmek zorunda kaldı. Ne yazık ki, eski kumandanımızı tanıyamadınız.” Bir an susup, “Aslında boşuna konuşuyorum,” dedi, “aygıt hemen önümüzde duruyor. Üç parçadan oluştuğunu görüyorsunuz, zaman içinde, her üç parçaya da halk arasında adlar uydurulmuş. Alttakinin adı yatak, aradaki kazıyıcı, şu hareketli olup inen çıkanın da adı tırmık.” Konuk irkilerek, “Tırmık mı?” diye sordu. Aslında subayın anlattıklarına hiç dikkat etmemişti; çıplak vadide, güneş tüm gücünü korunmasız insana yüklüyor, dikkatini toplamasını güçleştiriyordu. Yine de, geçit törenine hazırlanır gibi giyinmiş, apoletler ve sıra sıra kordonlarla ağırlaşmış üniformasını sırtına geçirmiş, hem durmadan konuşan hem de açıklamalarını kesmeden, elindeki aletlerle aygıtın orasını burasını kurcalayan subay, konuğa aygıttan daha çekici görünüyordu. Er de konuğa benziyordu aslında, mahkûmun zincirleri bileklerine dolanmış, bir eliyle tüfeğine yaslanmış, başı sarkmış, dünyayla ilgisiz dikiliyordu. Şaşırtıcı değildi bu; subayın Fransızca konuşmasını ne er ne de mahkûm anlayabiliyordu. Subayı anlamaya çalışan mahkûmun gayreti, bu nedenle ilgi çekiciydi. Mahkûm uykulu gözlerini, ısrarla subayın eliyle işaret ederek anlattığı düzeneklere dikiyordu. O anda konuk subayın sözünü kesince mahkûm da subayla birlikte soru soran konuğa baktı.

“Doğrudur,” dedi subay, “tırmık. İyi düşünülmüş bir ad. Tıpkı bir tırmıkta olduğu gibi, düzenli iğneler sıralanmış. Parça bir bütün olarak, yalnızca bir yerde bile olsa, tırmık gibi işliyor. Üstelik bir tırmıktan daha ustaca tasarlanmış. Siz de az sonra tanık olacaksınız. Mahkûm şuraya, yatağa yatırılıyor. En iyisi aygıtın işleyişini baştan anlatayım size, sonra çalışmasını izler, nasıl işlediğini hemen anlarsınız. Hem, kazıcıdaki aşınan bir parça yüzünden, çalışma esnasında çok gürültü oluyor, o anda birbirimizi duymamız olanaksız, şimdiden anlatmak daha iyi. Ne yazık ki, böyle uzak bir belde yedek parça bulmak büyük dert. Az önce dediğim gibi, bunun adı yatak; tümüyle pamukla kaplıdır, ne işe yaradığını sonra anlatacağım. Mahkûm, bu pamuktan yatağa yüzükoyun yatırılır. Pek doğal ki çıplaktır. Burada eller, burada ayaklar, burada da boyun için kayışlar var; mahkûm bunlarla sıkıca bağlanır. Yatağın baş tarafında, mahkûmun yüzükoyun yatırılışına göre, tam ağız hizasında bir keçe vardır. Güzel bir ayarlama düzeneği yardımıyla, bu keçe mahkûmun ağzına sokulur. Mahkûmun bağırmasını, dilini ısırmasını istemeyiz, değil mi? Mahkûm keçeyi ağzına almaya mecburdur, yoksa boyun kayışlarını sıkıp ense ve boyun kemiklerini kırmamız çocuk oyuncağıdır.” Konuk eğilerek, “Demek pamuk ha?” diye sordu. “Evet, evet,” diye yanıtladı subay, “bakın isterseniz.” Konuğun ellerini tutup yatağın üzerine koydu. “Pamuk olduğu kolay anlaşılır, özel bir işleminden geçirildi çünkü.” Konuğun ilgisini aygıtı çekmeyi başarmıştı. Konuk, ellerini gözlerine siper edip güneşten sakınarak, aygıtı inceliyordu. Yatak ve kazıyıcı, koyu renkte ve aynı ebatta iki sandık gibiydiler. Kazıyıcı yataktan iki metre yüksekteydi. Bu iki parça, güneşin ışınlarını çevreye yansıtan dört pirinç çubukla birbirlerine eklenmişti. Tırmık ise, bu sandıklar arasında, aşağı yukarı hareket eden bir çelik parçasına sabitlenmişti.

Aslında, subay konuğun başlardaki ilgisizliğini fark etmemişti bile, ama şimdi, konuğun aygıtla ilgilenmeye başladığı anlamıştı. Bu nedenle, sürekli konuşmuyor, konuğun aygıtı gözden geçirmesi için boşluklar yaratmaya özen gösteriyordu. Mahkûm da konuğun hareketlerini taklit eder gibiydi: Elleri bağlı olduğundan gözlerine siper edemiyor, yine de, gözlerini kırpıştırarak aygıtı bakıyordu.

Konuk oturduğu yerde ayak ayaküstüne atarak, “Diyelim ki, mahkûmu yatırdınız,” dedi ve subayın konuşmasını bekledi. “Evet,” diye sözü aldı subay, şapkasını arkaya itip yüzünün terini sıvazladı. “Beni dikkatle dinlemenizi rica edeceğim. Hem yatakta hem de kazıcıda birer güç kaynağı vardır.

Yataktaki batarya yatak içindir, kazıcıdaki batarya ise, tırmık içindir. Mahkûm kayışlar yardımıyla hareket edemez hale getirilince, yatak çalışmaya başlar. Hem yatay hem de dikey olarak, kolay fark edilmeyecek denli küçük ama hızlı titreşimlerle hareket eder. Benzeri aygıtlar ruh hastalıkları tedavisinde de kullanılmaktadır, mutlaka görmüşsünüzdür onları; bizim yatağın farkı, hareketlerinin incelikle hesaplanmış oluşudur. Nedenini sorarsanız, yatağın hareketleriyle tırmığın hareketlerinin büyük bir uyum içinde olması gerekir. Yargılama sonucu, asıl infazı gerçekleştirme görevi de tırmığındır.”

“Yargı derken neyi kastediyorsunuz?” diye sordu konuk. Subay hayretle, “Haberiniz yok demek,” dedikten sonra dudaklarını ısırıldı. “Kusura bakmayın, anlatımım böyle dağılıp gidiyor ara sıra. Aslında bu açıklamaları eski kumandanım bizzat kendi yapardı, ne yazık ki, yeni kumandan bu onuru yüklenmek niyetinde değil. Ancak sizin gibi değerli bir konuk söz konusu ise...” Konuk iki eliyle birden hareketler yaparak bu övgüyü savuşturmak istediye de, subay övgüde kararlı, konuşmasını sürdürdü: “...Sizin gibi değerli bir konuk söz konusu ise, adamızdaki yargı sisteminden habersiz bırakılmanız, yeni kumandanın uygulamalarından biri olacak...” Subay, neredeyse üstü hakkında yakışsız sözler söylemek üzereyken kendini tuttu, “Sizin sistemden habersiz olduğunuzu bilmiyordum,” demekle yetindi. “Bu benim suçum değil. Zaten adamızdaki yargı sistemini size anlatabilecek en yetkin kişi de benim. Buna kuşku yok, çünkü cebimde...” Sözü burasında ceketin iç cebine vurdu. “...Eski kumandanımızın eliyle hazırladığı çizimler var.”

Konuk, “eski kumandanın çizimleri mi?” diye sordu. “Eski kumandanınız her konuda uzmandı demek? Asker ve yargıç olmasının yanı sıra mühendis, hatta kimyager, bir de ressam?...”

Subay, gözlerini bir noktaya dikmiş, başını yavaşça sallayarak, “Öyleydi ya,” diye yanıtladı. Sonra ellerini bir teftiştan geçirircesine süzdü, onları çizimlere dokunacak kadar temiz bulmadı, cebinden meşin cüzdanını çekerek, “Yargılarımız hiç de sert sayılmaz,” dedi. “Ceza olarak, çiğnediği kuralı mahkûmun sırtına tırmıkla yazarız sadece.” Eliyle mahkûmu işaret etti: “Örneğin bu mahkûmun sırtına ‘Üstlerine saygılı davran!’ yazılacak.”

Konuk mahkûma baktı. Subay kendisini gösterdiğinde başını öne eğmiş, konuşulanlardan bir şey anlayabilmek için sırf kulak kesilmişti, ne var ki, sıkıca kapattığı kalın dudaklarına bakılırsa, tek sözcük olsun anlamamıştı. Konuğun aklına pek çok soru üşüşmüştü ama, “Mahkumun kendisini bekleyen cezadan haberi var mı?” sorusuyla yetindi. Subay “Hayır,” diyerek açıklamalarına dönmek istediye de, konuk sözünü kesti. “demek kendisini bekleyen cezayı bilmiyor?” Subay yine, “Hayır,” dedikten sonra, konuğun sorularını sürdürmesini bekler gibi bir an durdu. Ardından, “Bunu ona bildirmek zaman kaybı olur,” diye ekledi, “nasıl olsa yargılama sonucunu kendi gövdesinde öğrenecek.” Konuk artık susmak niyetindeydi, nedir, mahkûmun kendisine baktığını fark etti, adam subayın dediklerini onaylayıp onaylamadığını sorarcasına bakıyordu konuğa. İçi rahat etmedi, oturduğu yerden eğilerek, “Bir ceza aldığını olsun bilmiyor mu?” diye sordu. Subay, “Hayır,” diyerek gülümsedi, konuşmanın akışını giderek daha mutluluk verici buluyora benziyordu. “Bunu da mı bilmiyor?” diye sorusunu yineleyen konuğa, “Kendisini savunma olanağı yoktu,” diye yanıt verdi. Subay kendi kendine konuşur, bu çok doğal şeyleri anlatarak konuğun huzurunu kaçırmaktan utanır gibiydi; gözlerini sağa sola kaçırmaya başlamıştı. “Ama ceza alacak kişinin kendini savunabilmesi gerekirdi!” diyen konuk, oturduğu yerden ayağa fırladı.

Bu aygıtı açıklama işinin çok zaman alacak bir konuşmaya dönüştüğünü sezen subay konuğun yanına

gelip koluna girdi. Erin zincirini çektiği mahkûm da ilginin tümüyle kendi üzerinde toplandığını fark edip hazır ola geçmişti. Subay mahkûmu göstererek, “Bakın,” dedi. “Şunu anlamanız gerek: Ben bu ceza sömürgesine yargıçlık göreviyle atandım. Evet, yaşıma henüz çok genç ama eski kumandanın en yakın yardımcısıydım, üstelik bu aygıtı da herkesten iyi bilirim. Yargılarımı verirken, hep şu temel ilkeye sadık kalırım: Suç, daima şüpheyi yer bırakmayacak denli kesindir. Diğer mahkemeler bu ilkeye sadık kalamazlar. Mahkeme kurulunda çok üye vardır, onların üzerinde de mahkemeler vardır vs. Oysa adamızdaki yargılama böyle yürümez, en azından eski kumandanımızın zamanında yürümezdi. Yeni kumandan benim yargılama sistemime müdahale etmek istemedi değil ama onu sistemimden uzakta tutmayı başardım, bu başarıyı sürdürüleceğime de eminim. Siz şu mahkûmun davasıyla ilgilendiniz, bu davanın da diğerleri gibi nasıl yalınkat olduğunu anlatayım: Bu sabah yüzbaşının biri geldi, kendisine emir eri olarak verilen askerin, kendisini beklediği evin önünde uyuya kaldığını söyledi. Emir erinin görevi basit, her saat başı evin kapısında hazır ola geçip selam durmak. Doğal ki, bu güç bir görev değil. Üstelik pek görevli bir görev olduğu su götürmez: emir erinin yüzbaşısının hizmetine koşabilmesi ve onu olası tehlikelerden koruyabilmesi için uyanık kalması zorunlu. O gece, yüzbaşı emir erinin uyanık olup olmadığını denetlemek istemiş. Saat tam ikide kapıyı açınca ne görsün: emir eri kapının dibine kıvrılmış, uyuyor. İçeri koşup kırbacını kapmış, gelip emir erinin yüzünü kırbaçlamaya başlamış. Emir eri hemen doğrulup özür dileyeceğine yüzbaşının bacaklarına sarılmış, onu tutup silkeleyerek, ‘Bırak o kırbacı yoksa yerim seni!’ diye bağırmış. Davamızın konusu bu. Yüzbaşı bana geleli bir saat bile olmadı, anlattıklarını bir tutanakla kaydettim, hemen yargımı verdim, sonra emir erini zincire vurdurdum. Sistem bu olunca, yargılama süreci benim için kolaylaşıyor elbette. Eğer emir erini çağırıp sorgulasam, iş tamamen karıştırdı. O kurtulmak için yalan söylemeye kalkar, ben yalanlarını yakalardım, o da yeni yalanlar uydurmaya kalkardı, iş uzardı. Oysa şimdi onu kıskıvrak yakaladım, bırakmak niyetinde de değilim. Acaba her şeyi açıklayabildim mi? Bakın zaman geçiyor, infaz işlemi çoktan başlamalıydı ama henüz aygıtı bile anlatabilmiş değilim.” Subay konuğu neredeyse zorla sandalyesine oturtuktan sonra yeniden aygıtı yaklaştı. “Siz de görüyorsunuz, tırmık insan gövdesine uygun olarak tasarlanmıştır. Burası belden yukarısı, burası da bacaklar için. Baş için de sadece şurası. Anlatabildim umarım.” Subay çok daha ayrıntılı bir açıklamaya hazır halde, konuğa doğru eğildi.

Konuk, kaşları çatık, tırmığı süzüyordu. Yargılama sistemine ilişkin açıklamaları yetersiz bulmuştu. Yine de, söz konusu adanın bir ceza sömürgesi olduğunu, elbette kimi özel önlemlerin zorunluluğunu, işin başından sonuna dek askeri kurallar çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini kabul ediyordu. Fakat, yeni kumandanın şu subayın dar görüşlü kafasının almayacağı yeni bir yargılama sistemini yavaş yavaş uygulamaya sokmak istediği de belliydi. Demek ki, yeni kumandanın bir şeyler beklemek mümkündü. Konuk bu olasılığı da düşünerek, “İnfaz sırasında kumandan da hazır bulunacak mı?” diye sordu. Bu beklenmedik sorudan rahatsızlığını belli eden subay, “Belli olmaz,” diye yanıtladı. Yüzündeki nezaket kayboluyor, giderek kaşları çatılıyordu. “Elimizi çabuk tutalım diye çabalamanın gerçek nedeni bu zaten. Hatta buna çok üzülecek olsam da aygıt hakkındaki açıklamalarımı kısa tutmam gerekecek. Aygıt yarın sabaha dek temizlensin, tek kusuru da şu pisliği zaten, size etraflıca bilgi verebilirim. Şimdilik en gereklilerini vereyim. Mahkûmun bağlandığı yatak titremeye başladığında, tırmık mahkûmun gövdesine doğru iner. Tırmık kendi kendisini öyle ayarlar ki, gövdeye yalnızca uçları dokunur; bu dokunma gerçekleştiğinde, şu gördüğümüz çelik ip gerilecek bir çubuğa dönüşür. İşin güzelliği tam da bu anda başlar. Yakından bilmeyenler için, her ceza birbirine benzer. Tırmık hepsinde aynı biçimde çalışır gibidir. Sivri uçları titreşerek mahkûmun gövdesine batar, mahkûmun gövdesi de yatakla birlikte, yarıca titreşmektedir. İnfazı herkes rahatça izlesin diye, tırmık

camdan yapılmıştır. İğnelerin cam içine yerleştirilmesi teknik açıdan zordur, ancak çok sayıda deney sonucunda başarılmıştır. Diyeceğim o ki, bu yolda epey güçlüğü katlandık. Şu anda herkes, ceza verilen yazının mahkûmun gövdesine nasıl kazındığını camdan izleyebilmektedir. Lütfen biraz daha yakına, iğneleri yakından görebileceğiniz bir yere buyurmaz mısınız?”

Konuk yavaşça kalktı, yaklaştı, tırmığın üzerine eğildi. Subay, “Gördüğünüz gibi,” dedi, “düzensiz dizilmiş iki sıra iğne var. Uzun, uzunun yanında kısa. Uzun olanı yazıyı kazıyor. Onun yanındaki kısa da su püskürterek kazıma işi anında çıkan kanı temizliyor, böylece yazıyı görünür kılıyor. Kanlı su şu küçük oluklardan akarak ana olukta toplanıyor, oradan çukura akıtılıyor.” Subay bunları anlatırken, kanlı suyun izleyeceği yolu parmağıyla gösteriyordu. Açıklamasına somut bir örnek vermek için ana oluğun kapağını açıp, elini oluğun ağzına doğru tuttu. Avucu kanla dolunca, konuk dayanamayıp başını çevirdi, eliyle sağından solundan destek alarak oturduğu yere döndü. Tam o anda, mahkûmun da tırmığı görmek için subayın peşine takılmış olduğunu fark etti. Dalgın, hatta uyuklar gibi duran eri çekeleyerek yaklaşan mahkûm cam tırmığın üzerine eğilmişti.

Konukla subayın biraz önce inceledikleri şeyi arandığı ama biri kendisine yardım etmezse bunu asla başaramayacağı belliydi. Bir oraya bir buraya eğiliyor, tırmığı başından sonuna gözden geçiriyordu. Konuk mahkûmun bu davranışından dolayı da cezalandırılacağından çekinerek, onu aygıtın yanından uzaklaştırmaya yeltendi. Nedir, subay konuğu tuttu, sonra yerden aldığı iri toprak parçasını ere doğru fırlattı. Uyuklayan er aniden kendine geldi, şaşkınlıkla başını sallarken mahkûmu gördü, silahını bırakıp zincire iki eliyle birden asıldı. Hemen oraya yıkılan mahkûm zincirlerini şakırdatarak kıvranmaya başladı. Subay, mahkûma tepeden bakan ere, “Kaldır şunu!” diye emretti. Konuğun ilgisinin fazlasıyla mahkûma yöneldiğini anlamıştı; konuk tırmığı incelemeyi bırakmış mahkûma ne yapılacağına bakıyordu. Subay, ere yeniden emretti: “Mahkûma iyi davran!” Aygıtın çevresinde dolanıp geldi, mahkûmu kendisi yerden kaldırdı, erin yardımıyla ayağa dikti.

Konuk tekrar yanına gelen subaya, “Artık her şeyi öğrenmiş bulunuyorum,” dedi. Subay, “Son ve önemli bir şey kaldı,” diyerek konuğun kolunu yakaladı, ona aygıtın üst yanını gösterdi. “Şu kazıyıcıda tırmığı yönlendirecek çark bulunur. Bu iş için, hala eski kumandanın çizimlerinden yararlanıyorum. Buyurun bakın dilerseniz.” Meşin cüzdanından birkaç kâğıt parçası çıkardı, “Yazık ki size veremem bunları,” diye ekledi. “Bunlar sahip olduğum en değerli şeyler. En iyisi siz oturun, ben uzaktan göstereyim. Böylece çizimleri görmüş olursunuz.” Kâğıdı açıp konuğa ilk çizimi gösterdi. Konuk saygı göstermek amacıyla övücü sözler söylemek niyetindeydi; ama kâğıdın üzerindeki kargacık burgacık, bir labirenti andıran, birbirleriyle sayılamayacak kadar çok kesişen çizgileri görünce duraksadı. Çizgiler o kadar sık aralıklarla dizilmişti ki, bir de yazılar eklenince, kâğıdın üzerinde beyaz boşluk kalmamış denebilirdi. Subay, “Okuyun lütfen!” deyince, konuk, “Okuyamıyorum,” dedi. Subay, “Çok okunaklı bir yazı,” diye ısrar edince, konuk, “Ustalıkla yazıldığı belli,” diyerek sıyrılmak istedi, “ne yazık ki, sökemiyorum.” Subay cüzdanı iç cebine yerleştirirken güldü: “Okuma-yazmayı yeni öğrenenler zorlanabilir elbet. Uzun süre çalışınca alışıyor insan, sizin de sökmeniz mümkün. Takdir edersiniz ki, yazının basit olmaması gerek; ne de olsa, amacımız bu yazının mahkûmun sırtına on iki saatte kazınarak idamın gerçekleşmesidir. Dönüm noktası, altıncı saattir. Bu nedenle, asıl yazı pek çok süslemelerle çevrilir. Asıl yazı gövdeyi ince bir kemer gibi kuşatırken, geri kalan yerler süslenir. Bu anlattıklarımın sonra, aygıtın ve tırmığın çalışmasını gözünüzde canlandırabiliyorsunuz, değil mi?” Subay birden sıçradı, “Bakın!” diye bağırarak merdiveni tırmandı, bir çarkı döndürürken aşağıdakileri uyardı: “Dikkat edin! Biraz uzaklaşın

lütfe!” Aygıt çalışmaya başlamıştı. Çarkın gürültüsü olmasa, güzel bile denebilirdi. Subay bu aksiliği beklemez gibiydi, gürültüden dolayı aygıtı tehdit edercesine yumruğunu salladı, kollarını açıp konuğundan özür diler gibi bir hareket yaptı, aygıtın çalışmasını her seviyesinden izlemek için aşağıya indi. Aygıtta kendisinden başkasının göremeyeceği bir arıza fark etti, yeniden merdivene tırmanıp iki eliyle kazıyıcının içini kurcalamaya başladı, aşağı yeniden inmek için merdiveni kullanmadı, aceleyle bir borudan kayarak indi, gürültüyü bastırıp söylediklerini işittirebilmek için konuğa dönüp var gücüyle haykırdı: “Aygıtın işletim düzeneğini anladınız sanırım. Tırmık yazıyı kazımaya başlıyor. Mahkûmun sırtında yazının ilk hali kazınınca, pamuklu yüzey yavaşça kayıp mahkûmu çeviriyor, tırmığa çalışacağı yeni bölgeyi sunuyor. Yazının kazındığı yerler de pamukla temas etmiş oluyor, pamuk özel kimyasal maddelerle işleminden geçtiği için yaralı yerleri tedavi etme özelliğine sahiptir. Kan hemen diner, gövde yazının daha derine kazınması için hazırlanmış olur. Tırmığın yanlarında görmüş olduğunuz şu sivri uçlar mahkûm yeniden döndürüldüğü anda yaralara temas eden pamukları alıp çukura atar, bu arada tırmık yeniden işlemektedir. Bu yolla, tam on iki saat süreyle, yazı giderek daha derinlere kazınır. Eğer çektiği acı hesaba katılmazsa, ilk altı saate mahkûmun başucundaki şu elektrikle ısıtılan çanağa pirinç lapası koyarız. Ağzındaki keçe çıkartılan mahkûm eğer acıkmış ise, bu lapadan yiyebilir. Bu yemeği istemeyen bir mahkûm çıkmamıştır hiç. Bunca yıllık deneyimim var, bugüne dek, ben de yemeği reddedenine rastlamadım. Ne var, altıncı saatin sonunda yeme isteği de tükenir. Çoğu kez, o anlarda başucuna oturup mahkûmu gözlerim O son lokma pek seyrek yutulur. Çoğu mahkûm son lokmasını ağzının içinde geveledikten sonra çukura tükürür. Başımı çevirmem gerekir, çünkü lokma yüzüme doğru gelebilir. O altıncı saatte mahkûmlar öyle sessiz olurlar ki! Zekâdan en nasipsizleri bile, bilgin gibi olurlar. Önce gözlerinin çevresinde zeki bir anlam belirir, sonra bu zekâ belirtisi tüm yüze dağılır. Bu manzara, nasıl desem öyle çekicidir ki, insana mahkûmun yanına uzanıp kendini tırmığa teslim etme isteği verir. Artık cezanın uygulaması bitmiş sayılır; mahkûma düşen, yazıyı sökmeye çalışmaktır. Bir sesin ne olduğunu anlamak ister gibi kulak kabartır. Sizin de gördüğünüz gibi, yazıyı gözle sökmek handiyse olanaksız. Mahkûm da bu yazıyı gövdesindeki yaralarla okur. Elbette çok çaba harcar, yazıyı tam anlamıyla okuyana dek bir altı saat daha geçer. Sonunda tırmık iğneleriyle mahkûmun gövdesini kavrar ve kaldırıp çukura atar. Gövde aşağıya, kanlı sular ve pamukların arasına düşer. İnfaz sona ermiştir artık, bize, yani şu erle bana düşen, mahkûmu çukura gömmektir.”

Başını eğen konuk, elleri pantolon ceplerinde, kulağı subayda, aygıtın çalışmasını izliyordu. Mahkûm da, hiçbir şey anlamasa bile, aynı şeyi yapıyordu. Öne eğilmiş, titreşen iğnelere bakıyordu ki, subayın işaretini alan er onun üzerindeki bir bıçakla yırttı, gömlek ve pantolon mahkûmun üzerinden sıyrılıp düştü. Mahkûm açıkta kalan yerlerini örtmek için elbiselerini yakalamak istedi ama er mahkûmu şöyle bir silkeledi, üzerindeki son paçavraları da sıyırıp aldı. Subay o anda aygıtı durdurdu, o sessizlikte mahkûm tırmığın altına yatırıldı. Zincirler söküldü, kayışlar bağlandı. Mahkûm yeni bağlarından dolayı, biraz olsun ferahlamış gibiydi. Mahkûm epeyi zayıf olduğu için, tırmık biraz daha aşağı ayarlandı. Tırmığın uçlarını gövdesinde hisseden mahkûmun teninde bir ürperti dolaştı. Er sağ eliyle uğraşırken, o, sol elini uzatmıştı; elini nereye uzattığını bilmiyordu, ama aslında konuktan yana uzatıyordu elini. Subayın bir gözü konuğun üzerindeydi, üstünkörü de olsa açıkladığı idam yönteminden konuğun nasıl etkilendiğini anlamaya çalışıyordu.

Er biraz fazla sıkılmış olacak ki, bilek kayışı birdenbire koptu; er hemen subayı çağırıp kopan parçayı gösterdi. Subay aygıtın diğer yanındaki erin yanında, yüzü konuğa dönük, “Aygıt o kadar çok parçadan oluşuyor ki, kimi zaman bir şeylerin kopması ya da kırılması doğal,” dedi. “Eğer aygıtın

tümü üzerinde karar verecekseniz, bu parçalara takılıp kalmamak gerek. Bu kayışın yerini tutacak başka bir malzeme kullanmak mümkün, örneğin, şimdilik bir zincir kullanacağım; aslında, zincir sağ kol çevresindeki titreşimin ince ayarını biraz bozacak ama...” Subay mahkûmun sağ kolunu zincirle bağlarken ekledi: “Aygıt işler durumda tutmak için ayrılan ödenekleri çok kıstılar. Eski kumandan bu iş için daimi bir ödenek ayırmıştı, her gerektiğinde bu ödeneği kullanabiliyordum. Ayrıca, aygıtın yedek parçalarının saklandığı bir depomuz da vardı. İtiraf etmeliyim ki, başlarda tüm bunları har vurup harman savurdum, amacım bu aygıtı işleten sistemi yıkmak değildi. Yeni kumandan, aygıt için ayrılan ödeneği kendi emrine aldı. Örneğin, şu kopan kayışın yerine yenisini istesem, kopmuş kayışı görmek ister, sonra yeni kayış ister, yenisinin gelmesi de iki haftayı bulur. Üstelik yeni malzeme hep eskisinden daha kalitesiz geliyor, işe yaramıyor. Hem bu iki haftalık bekleme süresinde bu aygıt nasıl çalıştırılır, kimsenin umurunda değil.”

Konuk ses etmeden düşünüyordu. Başkalarının işine karışmak, her zaman olumsuz sonuç verirdi. O, ne bu ceza sömürgesinin ne de sömürgenin bağlı bulunduğu devletin vatandaşıydı. İdam yöntemini yakışsız bulduğunu beyan etse, bir de idamı engellemeye kalkışsa, “Sen eninde sonunda yabancısın, karışmaya hakkın yok!” diyebilirdi. Bu durumda söylenecek sözü olamazdı; neden idamın infazına karıştığını anlayamadığını, çünkü gezi amacının ceza yöntemlerini değiştirmek değil incelemek olduğunu söyleyebilirdi belki. Ne var ki, içinde bulunduğu durum, onu infaza karışmak için kışkırtıyordu. Kuşku yok ki, ne yargılama adildi ne de infaz insancaydı. Bu karşı duruşta konuğun bir çıkarı olduğu da söylenemezdi. Mahkûm yabancısıydı, vatandaşı bile değildi, hem onda acıma falan da uyandırmamıştı. Konuğun elinde yüksek bürokrasiden alınma tavsiye mektupları bulunuyordu, adada büyük saygıyla kabul görmüştü, üstelik infaza davet edilmesi, olaylar üzerinde bir yargı vermesini beklediklerinin kanıtıydı, subayın da gizlemeden söylediği gibi, yeni kumandanın idam yöntemine karşı olduğu ve subaya karşı takındığı soğuk tavırlar da düşünüldüğünde, harekete geçmesi bekleniyor olabilirdi.

Konuk düşüncelerine dalmışken subayın bağırdığını işitti. Subay keçeyi bin bir zahmetle mahkûmun ağzına sokuşturmuştu ki, mahkûm engelleyemeyeceği bir bulantıyla yüzünü buruşturarak kusmuştu. Subay keçeyi çıkarıp mahkûmun ağzını çukura doğru çevirmek için davrandı ama yeterince hızlı değildi; kustumuk aygıtın parçalarına sızmıştı bile. Subay, “Tüm suç yeni kumandanda!” diye bağırarak önündeki pirinç çubukları sarsmaya koyuldu. “Bu aygıt günden güne pis bir ahıra benziyor!” Titreyen elleriyle konuğa olanları gösterdi: “İnfazdan önce, mahkûm infaza götürülmek üzereyken, kumandanın çevresini kuşatan hanımefendiler onu tatlılarla besliyorlar. Hayatında leş gibi balıklardan başkasını yemeyen adama tatlı yedirmek mümkün mü? Bakın, üç aydır alınsın diye yalvardığım yeni keçe tıkaç elimde olsaydı, söyleyecek sözüm olmazdı. En az yüz mahkûmun son anlarında ağzında tuttukları şu keçeyi ağzına alan insan, kusar elbette.”

Başını yere koyan mahkûm, sessizce beklemekteydi. Er, mahkûmun gömleğiyle aygıtı temizlemeye çalışıyordu. Subay birden konuğa doğru yürüdü, konuktan sezgisel biçimde biraz geri çekilse de, elinden yakaladı ve aygıttan uzaklaştırdı. “Sizinle, şöyle baş başa konuşmamıza izin verirsiniz değil mi?” diye sordu, “bunu benden esirgemezsiniz sanırım.” Konuk, “Peki,” diyerek yanıt verdi; gözlerini yere indirerek subayı dinlemeye koyuldu.

“Böyle yargılamayı, sizin de hayranlıkla izlediğiniz şu idam yöntemini savunan kimse kalmadı adamızda. Bunun tek savunucusu da, eski kumandanın mirasına tek sahip çıkan da benim. Bundan

böyle sistemi geliştirmek için uğraş veremem, bütün gücümü sistemi korumak için harcamaktayım. Eski kumandan zamanında, adamız, yöntemlerimizin taraftarlarıyla doluydu; eski kumandanın karşısındaki ikna yeteneği bende de yok değil ama onun gücü bende yok işte! Bu nedenle kalan taraftarlarımız ortadan çekildiler, köşelerine sindiler. Hala çok taraftarımız var ama hiçbirini kendini açıklamıyor. Bugünkü gibi infaz günlerinde yolunuzu kahvelere düşürün, tüm işitebileceğiniz iki yana da çekilecek kaypak imalar olacaktır. Bunları söyleyenler taraftarlarımızdır, ne yazık ki, başımızdaki yeni kumandanın görüşleri egemen olduğu sürece bu imalardan fazlası beklenemez. Soruyorum size: Böyle bir kumandan ve onu etkileyen kadın çevresi yüzünden bu anıtsal eser (eliyle bir kez daha aygıtı gösterdi) yıkılıp gitsin mi? Zaman yitirmemek gerek. Yargılama yetkimi elimden almak için çalışmalar kumandanlıkta sürüyor, bu toplantılara çağırılmıyorum bile; sizin şu ziyaretinizi bile çok manidar buluyorum, kendileri buraya gelemeyecek kadar korkak olanlar sizin gibi bir yabancıyı öne sürüyorlar. Ya eskiden, o günlerde infaz nasıl da değişikti! İdamdan bir gün öncesinde şu koca vadi insanla dolardı, herkes koşarak seyre gelirdi, sabah erkenden, yanında hanımıyla kumandan da teşrif ederdi. Mızıkanın sesi tüm karargâhı sarar, ben hazırlıkların tamamlanacağını kumandana bildirirdim. Halk ve infazda bulanmakla yükümlü olan memurlar aygıtın çevresine dizilirdi; şu gördüğünüz sandalye yığını o günlerin zavallı bir kalıntısıdır. Hep temiz olan aygıt ışıldardı, her infaz için ayrı ayrı yedek parçalar alırdım. Tepelere kadar yayılarak, parmak uçlarında dikilerek infazı görmeye çabalayan sayısız gözün önünde, kumandan bizzat kendisi mahkûmu yatağa yatırırđı. Bugün, şu sıradan erin görevi olan iş, o günlerde benim görevimdi, nasıl da kıvanarak yapardım bu işi. İnfaz başlardı, aygıtın çalışması sırasında tek bir yanlış nota işitemezdiniz. Pek çokları gözleriyle izlemeyi bırakıp yere uzanır, sesi dinlemeye başlardı. Herkes adaletin yerini bulduğunu bilirdi. Mahkûmun keçe tıkaç tarafından boğulan iniltisinden başka insan sesi duyulmazdı. Bugünkü aygıtta yasaklanan, o iniltileri boğan yakıcı sıvılar da akıtılırdı. Hele o altıncı saat gelip çattığında... Olan biteni yakından izlemek isteyen herkesin ricasını karşılamak olanaksızdı. İleri görüşlü kumandanımız önceliğin çocuklara verilmesini buyurmuştu. Ben, işim gereği her infazda hazır bulunduğum için, sağıma ve soluma aldığım iki yumurcakla mahkûmun başucunda oturuyordum. Mahkûmun acıdan kavrulan yüzünden bir ışıltı yüzüme vurur, en sonunda beliren ama ne yazık ki hemen sönmeye yüz tutan adalet ateşi yanaklarımızı ısıtırdı! Ah cancağızım, ne güzeldi!” Subay başını, kucakladığı konuğun omzuna koymuştu. Konuk neredeyse çaresizdi, subayın başı üzerinden uzaklara bakıyordu. Er aygıtı temizlemeyi bitirmiş, bir kutudan aldığı pirinç lapasını çanağa dökmüştü. Biraz kendini toplayan mahkûm dilini uzatıp pirinç lapasına ulaşmaya çalıştı. Er iteleyerek mahkûmu lapadan uzak tutmaya çalışıyordu, çünkü lapa infazın ilerideki bir aşaması için oraya konulmuştu. Ne var ki, erin kirli ellerini daldırarak aldığı lapayı, mahkûmun istek dolu bakışları altında yemesi de pek yakışsız olmuştu doğrusu.

Kendini toparlayan subay, “Amacım duygularınızı sömürmek değildi,” diyerek konuşmasını sürdürdü. “Bu güzel geçmişi yaşamamış birine olup biteni anlatmamın mümkün olmadığını biliyorum. Hem aygıt da çalışıyor, yeni gelişmeleri umursamadan hala çalışıyor. Bu vadide unutulsa da, çalışmaya devam edecek. Bu mahkûmun cesedi de sonunda yumuşak bir uçuşla çukura düşecek. Çukurun üzerinde, o eski günlerdeki gibi sinek sürüleri dolanmıyor ama olsun. O günlerde, çukurun çevresine bir de korkuluk yaptırmıştık, o korkuluk da sökülüp bir köşeeye atılalı çok zaman oldu.

Konuk subayın yüzüne daha fazla bakmak itemedi. Kaçırđıđı boş gözleriyle çevresine bakınmaya başladı. Subay ise onun vadinin ıssızlığına baktığını sanmıştı, konuğun ellerine sarıldı, önüne geçip göz göze gelmeye çalıştı: “Yaşadığımız rezalete tanıksınız, değil mi?” Konuk susunca, subay bir an

için onu kendi haline bıraktı, bacaklarını gerdi, ellerini beline koyup sustu, gözlerini yere indirdi. Neden sonra, cesaret aşılacak isteyen bir tavırla gülümseyerek konuştu: “Dün kumandan sizi davet ettiğinde yakınınızdaydım, sizi davet edişini işittim. İyi tanırım onu, sizi davet edişindeki amacı hemen kavradım. Bana karşı harekete geçecek kadar güce sahip ama buna henüz kalkışmıyor, nedir, beni sizin gibi bir yabancıyı yargılamasını istiyor. Bunlar çok ince hesaplar, bugün adaya gelişinizin ikinci günü, ne eski kumandanı ne de onun felsefesini tanıyorsunuz, şimdilik bir Avrupalının düşünce ve inançlarıyla karar veriyorsunuz, belki de genel olarak idam cezasına, özel olarak da yargılama sistemi ve infaz yöntemine karşısınız. Bir de, idamın halkın katılmadığı karanlık bir ortamda, böyle modası geçmiş bir aletle yapıldığını görüyorsunuz. Bu koşullarda, eminim ki yeni kumandan da böyle düşünmüştür, benim yargı sistemimi temelden sakat bulmanız pekâlâ mümkün. Bu kanıya vardığınızda, yeni kumandan bunu da düşünmüştür, kendinizi tutamayıp konuşacaksınız; çünkü deneye deneye sağlamlaştırdığınız düşüncelerinize güveniyorsunuz. Aslında pek çok ulusun pek çok değişik özelliğini gördünüz ve bunları hoş görmeye alıştınız. Bu nedenle, yurdunuzda hiç duraksamadan karşı çıkacağınız bu infaza, adamızda hoşgörüle yaklaşabilirsiniz. Bu suskunluk da kumandanın işine yarar, emin olun. Ağzınızdan öylesine çıkmış bir söz, onun için yeterli olur. Onun görüşlerini doğrular gibi bir söz yeterlidir, siz isterseniz bambaşka bir amaç için söyleyin bu sözü. Bu sözü yakalamak için sizi konuşturacak, emin olun buna. Oradaki hanımefendiler de çevrenizi saracak, konuşmalarınızı can kulağıyla dinleyecekler. Örneğin, ‘Sanığın hüküm giymeden önce sorgulanması gerek’ ya da ‘ülkemizde idamdan başka cezalar da var’ ya da ‘İşkence uygulaması ortaçağda kaldı’ gibi sözler edeceksiniz. Kabul ediyorum, bunların tümü sizin için hem doğal hem doğrudur, benim yargı sistemimi sorgulamayan masum görüş bildirileridir. Ama bizim kumandan bu sözleri nasıl anlayacaktır? Kumandan beyimizin oturduğu kanepeli hışımla itip balkona seğirttiğini, o malum hanımefendilerin peşinden koştuklarını görür, seslerini nerdeyse işitir gibiyim. Hanımefendiler kumandanımızın sesine gök gürlemesi sıfatını yakıştırmışlar, kumandan konuşmasını şöyle açar: ‘Yerküredeki yargı sistemlerini araştırmakla görevlendirilmiş bu araştırmacı, yargı sisteminin eski çağlardan kalma, barbarca bir karakter taşıdığını söyledi. Bu kadar büyük bir kişi böyle söylüyorsa, bu yargı sisteminin sürmesine izin vermem olanaksız hale gelmiştir. Öyleyse, bu günden itibaren...’ Bunu işittiğinizde söze girmek istiyorsunuz; çünkü onun dayandığı sözleri söylemediniz, benim yargı sistemim için barbarca demediniz, hayır tam tersine, bu konudaki engin bilginize dayanarak, sistemimizi insancıl, hatta insan onuruna yaraşır mükemmeliyette buluyorsunuz. Yetmezmiş gibi, aygıtta da hayransınız. Ne yazık ki, iş işten geçmiştir; bir türlü hanımefendilerin ördüğü duvarı aşip balkona çıkamıyorsunuz, size bakmaları için bağırma kalktığınızda bir hanımefendi eliyle ağzınızı kapatıyor, sonuçta, benim ve eski kumandanın bu eseri tarih olup yitiyor.”

Konuk gülmek için kendini zor tuttu. Gözünde büyüttüğü iş bu kadar kolaydı demek. Kaypakça konuşarak, “Benim etkimi abartıyorsunuz,” dedi. “Kumandanınız tavsiye mektubumu okudu, yargılama sistemleri konusunda nasıl bilgisiz olduğumu anladı. Haydi, bu konuda bir düşünce açığa vurduğum diyelim; söylediklerim konuya yabancı birinin gevezelikleri olur sadece, sıradan birinin görüşlerinden daha önemli değildir, anladığımı göre geniş yetkilerle donatılmış bir ceza sömürgesi kumandanın görüşleriyle kıyaslandığında pek zayıf kalacağı kesindir. Eğer söylediklerinizde haklıysanız, kumandanınız yargı sistemini değiştirmekte böylesine kesin bir karar vermişse, sisteminizin sonu gelmiş sayılır; korkarım bu koşullarda benim yardımına gereksinim duymayacaktır.”

Subay bu söylenenleri anlamış mıydı? Hayır, hiçbir şey anladığı yoktu. Hızla başını salladı,

mahkûmla ere bir baktı, er korkup lapa çanağından uzaklaştı. Subay konuğa iyice yaklaştı, onun yüzüne değil de ceketindeki bir noktaya gözlerini dikerek, çok alçak sesle, “Siz kumandanı tanımıyorsunuz,” dedi. “Hem onun hem sizin açınızdan bu deyimini kullandığım için özür dilerim, tarafsız durumdasınız. Sizin görüşünüz, lütfen inanın, sandığınızdan çok daha önemlidir. İnfazda yalnız olarak hazır bulunacağınızı öğrenince çok sevinmiştim. Kumandanın bu buyruğu benim zarar görmemi amaçlıyordu, ama bakın, ben bu buyruktan yarar sağlamayı başardım. İnfazı izleyecek küçük de olsa bir kalabalık, ipe sapa gelmez fısıltılarla, küçümser bakışlarla dikkatinizi dağıtacaktır; oysa şimdi, açıklamalarımı rahatlıkla dinleyebildiniz, aygıtı gördünüz, infaza tanık olmak üzeresiniz. Doğal olarak yargınız kesinleşti; hala aklınızı kurcalayan birkaç ayrıntı varsa, aygıt çalışırken izleyince, onlar da uçup gidecektir. Şimdi sizden dileğim, kumandana karşı birlikte hareket etmemizdir!”

Konuk subayın konuşmasını keserek, “Bunu yapamam,” diyerek bağırıldı. “Bu açıkça olanaksız, ne yararım dokunabilir size, ne de zararım.”

“Hiç de sandığınız gibi değil,” diyerek üsteledi subay. Ellerini yumruk yaptığını gören konuk endişelenmeye başlamıştı. Subay, “Sandığınız gibi değil,” diyerek üsteledi. “Öyle bir plan tasarlıyorum ki, başarısız olması için hiçbir neden yok. Siz etkim yok deseniz de, ben etkinizin bu iş için yeterli olduğunu biliyorum. Bir an için sizin haklı olduğunuzu varsaysak bile, sistemin yaşaması için her yolu denemekten başka çıkar yol var mı? Öyleyse planımı bir dinleyin! Başarıya ulaşmamız için, sizin yargı sistemine ilişkin görüşlerinizi bugün saklamanız gerekli. Size soru sorulmadıkça, görüşlerinizi açıklamamızda sakınlı davranın; eğer sorarlarsa, kısa ve anlaşılabilir güç yanıtlar verin; tek anlayabildikleri, kolayından bir karar veremeyecek denli etkilendiğiniz ve elinizden gelenin sadece küfretmek olduğu olsun. Bakın, yalan söylemenizi istemiyorum! Kısa yanıtlarla yetinmenizi istiyorum, örneğin, ‘Evet, infaza tanık oldum,’ ya da ‘Evet, gerekli açıklamaların tümünü dinledim,’ demeniz yeterli. Kabul ediyorum, bu infazda sizi kızdıracak pek çok ayrıntı var. Doğal olarak, kumandan kızgınlığınızı yanlış değerlendirecek, kendi amaçları doğrultusunda yorumlamaya kalkışacaktır. Planımın çıkış noktası da, bu işte. Yarın komuta merkezinde yüksek rütbeli subayların katılacağı bir toplantı yapılacak. Emin olun, kumandan bu toplantıları hemen bir gösteriye dönüştürür. Bu gösteri için, izleyicilerle dolup taşan bir teşhir salonu bile inşa ettirdi. Aklıma geldikçe iğrenerek titresem de, bu toplantıya ben de katılmak zorundayım. Sizin de davet edileceğiniz kesin, bugün dediğim gibi hareket ederseniz, söz konusu davet önemli bir ricaya dönüşecektir. Ama olur ya, açıklanmayan bir nedenle davet edilmezseniz, toplantıya katılma arzunuzu sizin beyan etmeniz gerekecek, bu beyan üzerine davet edileceğiniz kesindir. Yarın, kumandanın özel locasında hanımefendilerle birlikte oturacaksınız. Kumandan orada bulunduğunuzdan emin olmak ister gibi, ikide bir size bakacak. Gündemdeki genelgelerin, gülünç, sadece izleyicilerin eğlensin diye konuşulan konuların (nedense, hemen hep limandaki şu inşaatı konuşurlar) sonu gelince, yargı sistemi de gündeme gelecektir. Kumandan bu konuya kendiliğinden yanaşmaz ya da geciktirmeye kalkarsa inisiyatifi ben alacağım. Hemen ayağa kalkar, bugünkü infazla ilgili raporumu sunarım. Çok kısa konuşurum, sadece raporu sunacak kadar. Bu toplantılarda infaz raporu sunulmaz ama olsun, yine de sunacağım. Kumandan her zaman yaptığı gibi gülümseyerek, nazikçe teşekkür edecek ama önüne gelecek ilk fırsatı kaçırmak istemeyecektir. ‘Az önce,’ diyerek ya da benzer bir girişle konuşmasına başlayacaktır, ‘infaz raporu sunuldu. Bu rapora eklemek istediğim şu ki, söz konusu infazda, hepinizin sömürgemizi şereflendiren ziyaretinden haberdar olduğunuz büyük araştırmacı konduğumuz da hazır bulunmuştur. Toplantımızın önemi, bugün onun varlığıyla bir kat daha artmış oluyor. Elimizde bu şans

varken, büyük araştırmacımıza geleneksel yargı sistemimiz ve infaz yöntemimiz hakkındaki düşüncelerini sormamız gerekmez mi?’ Doğal olarak, bu öneriyi herkes alkışlayacak, en başta ben olmak üzere, herkes öneriyi destekleyecektir. Sonunda kumandan önünüzde eğilerek, ‘Herkes aynı görüşte olduğuna göre, tüm bu topluluk adına kendisine düşüncelerini soruyorum,’ diyecektir. İşte o anda kalkar, locanın korkuluğuna doğru ilerler, ellerinizi herkesin görebileceği bir biçimde korkuluğa koyarsınız; lütfen son önerimi savsaklamayın, bunu yapmazsanız hanımefendiler elleriniz ve parmaklarınızla oynayacaklardır. En sonunda konuşmaya başlarsınız. Bu anı yaşayana dek kapıldığım heyecanla nasıl başa çıkacağım, bilemiyorum. Konuşurken hiç sakınmayın, gerçeğin sesini avazınız çıktığıncaya duyurun, korkuluğa yaslanıp kumandana doğru haykırın! Belki de uygun bulmazsınız bunu, bağırıp çağırmak doğanızda yoktur, belki de ülkenizde benzer durumlarda başka türlü davranırlar, doğrudur elbette; bence ne yapsanız yeter, isterseniz ayağa bile kalkmayın, oturduğunuz yerden birkaç cümle söyleyin, hatta fısıldayın, sadece hemen altınızdaki sıralardaki memurlar işitebilsin sizi, bu bile yeter. İnfazın nasıl katılımsız gerçekleştiğinden, çarkın gıcirtısından, kopan kayıştan, şu iğrenç keçeden söz etmek zorunda bile değilsiniz, asla değilsiniz, çünkü sözün gerisini ben getireceğim, inanın bana, eğer salondan kaçmaz ise, kumandan konuşmam sonucunda dize gelecek, ‘Eski kumandan, sistemin karşısında boyun eğiyorum,’ diye itiraf etmek zorunda kalacaktır. Planım bu, şimdi kararınız ne? Bana yardım edecek misiniz? Doğal olarak, isterseniz, hatta istemek zorundasınız!” Subay son sözleri sırasında konuğu kollarından sıkıca kavramış, güç bela nefes alarak yüzüne bakmıştı. Sesi öyle yükselmişti ki, mahkûmla erin bile dikkatini çekmişti. Konuşmaların tek sözcüğünü olsun anlamamışlardı ama ağızlarına yeni lokma almaktan vazgeçtiler, sadece eski lokmalarını çiğnemekle yetindiler, konuğa bakmaya başladılar.

Konuğun yanıtı en başından belliydi, bu konuda duraksamayacak kadar güngörmüş biriydi o; içi dışı bir adamdı, kimseden korkmazdı üstelik. Ne var ki, erle mahkûma baktığında bir an bocalar gibi oldu. Fakat vermesi gereken yanıtı verdi: “Hayır!”

Subay gözlerini kırpıştırıp dursa da, gözlerini konuktan ayırmadı. Konuk, “Yanıtıma dair bir açıklama sitemisiniz?” diye sordu. Subay konuşmadı ama evet anlamında başını salladı. Konuk, “Yargı sisteminizi doğru bulmuyorum,” dedi. “Siz bana güvenip açıklamadan önce, bu güveninizi kötüye kullanacak değilim, sisteminiz aleyhinde konuşmamın doğruluğu, karşı çıkışımın işe yaracağına dair küçük bir olasılık üzerinde düşündüm. Bu konuda başvuru mercii kumandandı elbette, buna kuşku yok. Siz de bunu desteklediniz aslında, ancak kararımı biraz olsun zayıflattınız. Çünkü inanışınızdaki samimiyet, düşüncelerimde ısrarlı olsam da, beni duygulandırdı.”

Subay konuşmadı, aygıta döndü, pirinç çubuklardan birini tuttu, sonra biraz geri çekildi, gözleriyle her şeyin yerinde olup olmadığını denetlemek ister gibi kazıcıya baktı. Erle mahkûm tanışlığı ilerletmiş gibiydiler, mahkûm kayışlarla bağlandığı yerden ere doğru bir işaret yaptı, er ona doğru eğildi, mahkûm erin kulağına fısıldadı, er de olur gibisinden başını salladı.

Konuk subayın ardından yaklaşarak, “Ne yapacağımı anlatayım,” dedi. “Yargı sistemi hakkındaki düşüncelerimi kumandana ileticeğim, toplantıda değil, ama baş başa iken. Üstelik uzun kalıcılardan değilim, yarın sabah adadan ayrılıyorum, dolayısıyla toplantıya davet edilsem de katılamam, toplantı saatinde gemide olacağım.”

Subay konuğa kulak vermez gibiydi. Kendi kendine, “Demek yargı sistemimin doğruluğuna siz de inandınız,” dedi; çocuğun tutarsız davranışlarını hoş görür gülümseyen bir yaşlının gülümsemesiyle,

gerçek düşüncesini belli etmeden konuğa gülümsedi.

“Öyleyse zamanı geldi,” dedi, bir işe girişmeye hazır gözlerle konuğa bakıyordu. “Neyin zamanı?” diye soran konuya yanıt vermedi.

Mahkûma dönen subay, yerlinin diliyle, “Özgürsün,” dedi. Mahkûm inanmaz gözlerle baktı. Subay, “Evet, özgürsün,” diye yineledi. O gün ilk kez, mahkûmun yüzünde canlı bir ifade belirdi. İşittiği gerçek miydi, subayın eğlenmek için uydurduğu bir oyun muydu, bilemiyordu. Şu yabancı konuk subayı ikna edip onu özgür bıraktırmış olamaz mıydı? Hiçbir şey anlamıştı. Mahkûmun yüzünde bu sorular dolaşıyordu, fakat duraksayışı uzun sürmedi. Subay izin verdiğiğine göre serbest kalması gerekirdi; Kayışlar izin verdiğiince debelenmeye başladı. “Sakin ol!” diye bağırdı subay, “Aygıta zarar vereceksin, şimdi sökeceğiz kayışlarını.” Sonra ere işaret etti, birlikte kayışları sökmeye koyuldular. Mahkûm konuşmasa da, kendi kendine gülüyor, başını iki yana çevirip duruyor, bir ere bir subaya bakıyordu, konuğu da unutmuyor, arada ona da bir göz atıyordu.

Subay, “Çek şunu tırnığın altından!” diye emretti. Er mahkûmu çekerken dikkatli olmalıydı; mahkûm debelenirken sırtını tırnığa sürtmüş, yer yer yaralanmıştı zaten. Nedir, subay özgürlüğünü bağışladığı mahkûma ilgisini yitirmişti. Konuğa doğru yürüdü, iç cebinden meşin cüzdanını yeniden çıkardı, aradığı kâğıdı bulup konuğa uzattı. “Okuyun!” diye subaya, “Okuyamam,” dedi konuk, “bu yazıları sökemediğimi söylemiştim.” Subay, “Biraz çaba gösterin,” diyerek ısrar etti, sonra yazıyı birlikte okumak için konuğun yanına geçti. Konuk yazıyı hala okuyamıyordu, subayın asla dokunulmaması gereken nesnelere gösterilen saygı benzeri bir edayla, serçe parmağıyla kâğıdın üzerindeki çizgileri göstermesi de işe yaramadı. Konuk, hiç olmazsa subay mutlu olsun diye kendini zorluyordu ama nafi! Subay dayanamayıp yazının başını hecelelemeye başladı, sonunda tüm başlığı okudu: “‘Adil ol!’ yazıyor, sanırım sökebilirsiniz.” Konuk okuyabilmek için kâğıda öyle bir baktı ki, subay kâğıdı sakınmak için geriye çekmek zorunda kaldı. Bir şey söylemese de, konuğun yazıyı sökemediği belliydi. Subay yineledi: “Adil ol!’ yazıyor.” Konuk, “Olabilir,” diyerek yanıtladı, “bu yazının kâğıtta bulunduğu inanıyorum.” Subay, “Eh, sorun çözüldü sayılır,” diyerek, biraz daha mutlu bir yüzle, kâğıdı elinden bırakmadan merdivene tırmandı, kâğıdı kazıyıcının içine yerleştirdi ve çarka öncekinden çok başka bir düzen verdi. İşin zorluğu gözüküyordu, büyük olasılıkla küçükçük dişlilerle uğraşan subayın başı kazıyıcının içinde kaybolmuş gibiydi. Çarkı en küçük parçasına dek yeniden kuran subayı izleyen konuğun boynu, yukarıya bakmaktan tutulmuştu, güneş ışınları da gözlerini ağrıtıyordu artık. Erle mahkûm kendi dünyalarına dalmışlardı, onlara aldıkları bile yoktu. Er, mahkûmun yırtık giysilerini, süngüsünü kullanarak, çukurun dibinden çekti. Mahkûm pisliğe batmış paçavralarını kovada yıkamaya başladı. Yeterince temizlediğine inanınca giydi ama hem er hem de mahkûm kahkahalarla gülmeye başladılar. Giysiler arkalarından kesilmiş, iki parçaya ayrılmıştı. Mahkûm eri eğlendirme görevini almış gibiydi, üzerinde yırtık paçavralar, yere eğilerek şaklabanlıklar yapıyor, er de dizlerine vurarak yüksek sesle gülüyordu. Neden sonra, subayla konuğu anımsadılar, saygı göstererek sustular.

İşini bitiren subay, yüzünde bir gülümsemeyle aygıtı bir kez daha gözden geçirdi, kazıyıcının açık kapağını kapattı, aşağıya indi, önce çukura sonra mahkûma baktı. Mahkûmun çukurdan çektiği giysilerini görünce sevinir gibi oldu. Ellerini yıkamak için kovaya yürüdü, kovadaki suyun pisliğini epey sonra fark etti, tam temizleyemeyeceğine karar verdi, ellerini kuma soktu. Sonra doğrulup üniformasının düğmelerini çözmeye başladı, ceketinin yakasına sıkıştırdığı kadın mendilleri kurtulup

düştüler. Subay, “Al mendillerini!” diyerek bunları mahkûma attı, sonra konuğa dönerek, “Hanımefendiler ona hediye etmişlerdi,” diye açıkladı.

Üniformasının ardından tüm giysilerini çıkarırken acele ediyor ama özeni de elden bırakmıyordu, ceketinin gümüş kordonlarını sevdi, sallayarak püsküllerini düzene soktu. Bu özenle çelişen bir şey varsa, giysilerini hırsla kaldırıp çukura fırlatmasıydı. En sona, beline deri bir kayışla bağlı küçük kılıcını bırakmıştı. Kılıcını kınından çıkarıp kırdı, sonra tüm kayışı, kını ve kılıç parçalarını çukura savurdu; parçalar çukurun içinde gürültüyle dağıldılar.

Subay anadan doğma kalmıştı. Konuk dudaklarını ısırarak susuyordu. Sıradaki işin ne olduğunu anlamıştı ama subayın eylemini engellemek hakkını kendinde görmüyordu. Eğer subayın savunduğu yargı sistemi tarihten silinmek üzereyse, konuk işin buraya varmasında sorumlu olduğunu hissedip vicdan rahatsızlığı duymuyor değildi, subay aslında doğru bir eylemde bulunuyor demektir; yer değiştirmiş olsalar, konuk da subay gibi davranırdı.

Erle mahkûm ne olduğunu anlamamışlardı, hatta ilk başlarda dönüp bakmıyorlardı bile. Mahkûm mendillerini sevip eğlenmek niyetindeydi ama er, hiç de beklenmeyen bir eli çabuklukla, mendilleri çekip aldı. Mahkûm, erin palaskasına sıkıştırdığı mendilleri geri almaya çalıştı. Er de vermemek için mücadeleye hazırdı, bir süre itişip kakıştılar. Subay çırılçıplak soyunduğunda, ancak o anda olanların farkına vardılar. Zaten mahkûmda ciddi bir olayın gerçekleştiğine dair bir önsezi belirmişti. Az önce kendi başına gelecek olanlar, şimdi subayın başına geliyordu. Galiba subay işi sonuna dek vardırıracaktı; belki de bunu yapmasını konuk istemişti. Mahkûma göre, basit bir oç alma eylemiydi bu. Kendisi acı çekmişti, şimdi aynı acıları kendisine acı çektiren çekecekti. Buna karar verdiğinde, mahkûmun tüm yüzünü kaplayan bir gülümseme belirdi, bir daha da kaybolmadı.

Subay bunu görmedi, çünkü aygıtı dönmüştü. Aygıtın diline aşinalığı biliniyordu ama şimdi, aygıtı ne kadar ustalıkla kullandığını, her parçasına nasıl hâkim olduğunu görmek şaşırtıcıydı. Eliyle tırmığın önünde yaptığı bir işaret, tırmığın harekete geçip onun gövdesine göre kendi kendisini ayarlamasına yetmişti. Yatağı da kenarından tutup titreşime geçirdi. Keçe de subayın ağzına doğru yaklaştı, subay ilk önce keçeyi istemeze benzese de, aniden kararlı bir hareketle ağzına aldı. Yanlardan sıkışan kayışlar dışında her şey hazıra benziyordu, onlara da gerek yoktu aslında, subayın bağlanmaması gerekirdi. Fakat mahkûm kayışları görmüştü, ona göre kayışlar bağlanmadı mı infaz eksik kalırdı. Ere işaret etti, birlikte subayı bağlamaya gittiler. Tam ayağıyla kazıyıcıya kumanda eden çarkı çalıştırmak üzere olan subay, onların yaklaştığını görünce durdu, mahkûmun kayışları bağlanmasını bekledi. Böyle iken çarkı çalıştırması olanaksızdı ama çarkın yerini ne er ne de mahkûm biliyordu, konuk ise bu olaya karışmamaya kesin olarak kararlıydı. Fazla düşünmeye kalmadı, kayışlar bağlandığında aygıt kendiliğinden çalışmaya başladı: Yatak titriyor, iğneler subayın teninde çalışıyor, tırmık aşağı yukarı hareket ediyordu. Konuk bir süre aygıtın çalışmasını izledi, birden aklına çarkın çalışırken çıkardığı gürültü geldi, oysa şu an her şey sessizce ilerlemekteydi.

Aygıt, sessiz çalıştığından olsa gerek, dikkat çekmiyordu. Konuk da erle mahkûmu gözlemeye başlamıştı. Mahkûm erden daha canlıydı, aygıtın her hareketine dikkat kesiliyor, bir eğiliyor bir dikiliyor, arada ere bir şeyleri işaret etmek istiyordu. Durum, konuk için giderek tatsızlaşıyordu. Sonuna dek beklemeyi göze almıştı ama erle mahkûmu daha fazla görmeye katlanamayacaktı. “Evinize gidin!” diye bağırdı sonunda. Er emre uymaya hazırdı ama mahkûm bu emri ceza olarak algıladı. Elleriyle, kalmak için yalvarmaya başladı, konuk hayır anlamında başını sallayınca diz

çökerek yalvarmayı sürdürdü. Emirlerinin uygulanmadığını gören konuk, erle mahkûmu kovmak için harekete geçecekti ki, aygıttan gelen bir sesle irkildi. Kazıyıcıdan değişik bir ses gelmişti, az önce yanılmamıştı demek, bir çark ritme uymadan çalışıyordu. Kazıyıcının kapağı yavaşça kalktı, sonra aniden sonuna dek açıldı, önce bir dişlinin sonra tüm dişlilerin sivri uçları görüldü, sivri uçlar yukarı tırmanmaya başladılar, sanki görünmez bir el yazıcıyı sıkıştırıyor, içinde dişlilere yer bırakmıyordu. Çark kazıyıcının yanına geldiğinde yuvasından kurtuldu, düştü, kumların içinde yuvarlanıp durdu. Hemen ardından bir çark daha belirdi, onu sayılmayacak denli çok, irili ufaklı çarklar izledi. Tam aygıtın içinde bir şey kalmadı derken yeni çark gurupları beliriyor, bunlar da yere düşüp kumlarda yuvarlanıyor, sonra sağda solda hareketsiz kalıyordu. Mahkûm bu görüntüden büyülenmiş gibiydi, konuğun emrini unutmuştu artık; bu çarklardan hiç değilse birini yakalamak istiyor, eri yardıma çağırıyor, arada çarklardan birini tutmak istiyor, fakat hemen ardından beliren yeni çark grubunu görünce çekiniyor, o anda çıkan sestten korkuyordu.

Konuk tedirgindi, görünürdeki işleyici şaşırtıcı bir sakinlik gösterse de, aygıtın parçalanmakta olduğunu anlamıştı. Subay olaya hâkim olacak durumda değildi, konuğun içinde subaya yardım etmesi gerektiğine dair bir duygu belirdi. O ana dek tüm dikkatini çarklara verdiğinden aygıtın geri kalanına bakmayı savsaklamıştı, ama şimdi, en son çark da kazıyıcıyı terk ettiğinde tırmığın üzerine eğilmiş, kötü bir manzarayla karşılaşmıştı. Tırmık yazma işlevini bırakmış, sadece iğnelerini gövdeye batırmakla uğraşıyordu; yatak da gövdeyi çevirme işlevini terk etmiş gibiydi, gövdeyi iğnelerin ucuna kaldırmakla yetiniyordu. Konuk inisiyatifi ele almayı ve aygıtı durdurmayı denemeyi düşündü, gözlerinin önündeki olay işkence filen değil düpedüz cinayetti artık. Konuk tam elini kaldırmıştı ki, tırmık iğneyle tutarak yedeğine aldığı gövdeyle birlikte havalandı. Bu ancak on ikinci saatte yapması gereken işti. Tüm oluklardan kan boşalıyordu ama suyla karışık değil, anlaşılabilir su püskürtme işlevi de durmuştu. Aygıt son işlevini de gerçekleştirilmeyi reddetti: Gövde uzun iğnelerden kurtarılıp çukura fırlatılmadı, kan giderek çoğalıyordu ama gövde aygıttan ayrılmıyordu. Tırmık başlangıç durumuna dönmek istese de, kurtulamadığı yükten olsa gerek, çukur üzerinde kararsız sallanıyordu. Konuk sessiz bekleyen erle mahkûma, “Bakıp duracağınıza yardım etsenize!” diye bağırarak subayın ayaklarına yapıştı. O ayaklardan iterken diğer ikisi subayın başını çekecek, onu aygıtın elinden kurtaracaklardı. Ne var ki, diğer ikisi yardım etmekte kararsızdılar, hatta mahkûm açıkça sırtını döndü, konuk onların yardımını isteyecekse zor kullanması gerektiğini anlamıştı. O anda, pek de istemeden subayın ölü yüzünü gördü. Sağlığındaki ifadeyi taşıyordu yüzü; sabahtan beri anlattığı o huzur dolu ifadeden eser yoktu yüzünde, daha önce idam edilenlerin aksine dudakları yapışmış gibi, açık kalmış gözlerinde hala yaşam arzusu, belki inançla bakan gözler ve hemen üzerinde, alna saplanmış büyük çelik iğne.

Konuk, erle mahkûmun önünde yürüyüp sömürgenin yapılarına ulaştığında, er kahveyi işaret etti: Zemin kata yerleşmiş, handiyse mağara gibi, duvarları ve alçak tavanı kararmış bir mekân. Yola bakan yüzü tümüyle açıktı. Kumandanın saraya benze konutları, hatta sömürgeadaki diğer harap yapılarla benzerdi ama konuk burasının tarihi bir mekân olduğunu düşündü. Yanından ayrılmayan ikiliyle birlikte kahveye girdi, boş masalar arasında ilerleyerek küflü havayı soludu. Er, “Eski kumandanın mezarı burada,” dedi, “rahipler ölüsünü mezarlığa sokmadılar. Bir zaman nereye gömüleceği bilinmedi, sonunda burada karar kılındı. Subay bunu size anlatmıştır, bu olaydan öyle utanıyordu ki. Birkaç kez geceleri gelip eski kumandanının naşını çıkarmayı denedi ama her seferinde buradan kovuldu.” Duyduklarına inanmakta güçlük çeken konuk, “Neredeymiş bu mezar?” diye sordu. Erle mahkûm ikisi birden konuğun önünü aldılar, onu kahvenin arka duvarına doğru götürdüler.

İçerdeki masaların birkaçında işçiler oturuyordu; kısa ve kara sakalları parlayan güçlü kuvvetli adamlardı hepsi. Ceketleri yoktu, gömlekleri de eskimişti, yoksul, dışlanmış adamlardı hepsi. Konuğu görünce aralarından kalkanlar oldu, geri çekilip sırtlarını duvara verdiler, onları izlemeye başladılar. Kahvede bir fısıltıdır dolaştı: “Yabancı mezarı görmek istiyormuş!” Bir masa yana doğru çekildi, altından bir kitabe görüldü. Masanın altında gizlenebilecek denli ufak bir taş, üzerinde küçücük harflerle kazınmış bir yazı. Konuk yazıyı ancak diz çökerek okuyabildi: “Burada eski kumandan yatıyor. Artık gizlenmesi gereken taraftarları ona bu mezarı kazdılar, bu kitabeyi başına diktiler. Söylentiye göre, kumandan yıllar sonra dirilecek, yanında taraftarlarıyla sömürgecinin yönetimini tekrar eline geçirecek. İnanın! Bekleyin!” Doğrulan konuk çevresini saran adamların yüzlerindeki gülümsemeyi fark etti, sanki yazıyı onunla birlikte okumuş, gülünç bulmuş, şimdi konuktan bunun onayını bekler gibiydiler. Konuk oralı değilmiş gibi davranıp adamlara bahşiş dağıttı, masa çekilip kitabe yeniden gizlenene dek bekledi, sonra kahveden çıkıp limana doğru yürüdü.

Erle mahkûm, kahvedeki tanıdıklarında alıkonulmuşlardı. Nedir, çok geçmeden kendilerini sıyırdılar, limandaki kayıklara inen uzun merdiveni yarılammış konuğun peşinden koştular. Olasılıkla, konuğa yalvarıp onunla birlikte adadan ayrılmak niyetindeydiler. Konuk kendisini gemiye götürecek kayıkçıyla pazarlık ederken, ikisi doludizgin merdivenleri indiler, bağırıyor, hatta seslenmeye bile çekiniyorlardı. Tam aşağıya vardıklarında konuk kayığa binmiş, kayıkçı palamarı çözmekteydi. Erle mahkûm bir an kayığa atlamaya kalkışır gibi oldular ama konuk, kayığın içinden kalın bir halat kaptı, halatın ucundaki düğümü tehdit edercesine karadakilere salladı ve onları kayığa almadı.

ÇİFTLİK KAPISINA VURUŞ

Yaz aylarında rastlanan çok sıcak günlerden biriydi. Kız kardeşimle eve dönüyorduk, bir çiftlik kapısının önünden geçti yolumuz. Kız kardeşim

Çiftliğin kapısına bilerek mi yoksa dalgınlıkla mı vurdu, hatta vurmadı da, yumruğuyla tehdit edercesine bir hareket mi yaptı, farkına varamadım. Köy, çiftliğin kapısından yüz adım sonra, solda kalıyordu. Köyü tanımiyorduk ama henüz köyün ilk evine vardığımızda, bize el sallayan köylüler gördük. Korkmuşa benziyorlardı; dostlukla, bizi uyarmak ister gibi, handiyse iki büklüm eğilerek sallıyorlardı ellerini. az önce önünden geçtiğimiz çiftliği işaret ediyor, o kapıya vuruşumuzu anımsatıyorlardı. Çiftlik sahipleri bizden şikâyetçi olacakmış, soruşturma da hiç durmaksızın başlayacakmış. Hiç istifimi bozmadığım gibi, kız kardeşimi de yatıştırdım. Kız kardeşim kapıya hiç vurmamış bile olabilirdi. Diyelim vurmuş olsun, bir çiftlik kapısına vurmanın suç olduğu nerede görülmüş? Yanımıza gelen köylülere de anlatmaya çalıştım bunu. Bana kulak vermekle birlikte, düşüncelerini açıklamaktan kaçındılar. Sonra, sadece kız kardeşim değil, onun ağabeyi olarak benim de suçlanacağımı eklediler. Başımı sallarken gülümsedim. Hep birlikte çiftliğe bakıyorduk; hani uzakta gördüğü dumana dikkat kesilip alevleri de görmek için bekleyen insanlar vardır ya, tıpkı onlar gibi bakıyorduk çiftliğe. Gerçekten de çok beklemedik, ardına dek açılan çiftlik kapısından içeriye atlıların girdiğini gördük. Yerden kalkan toz her yanı dumana boğdu, bir tek, atlıların uzun kargılarının uçları parıltısını yitirmedi. Anladığım kadarıyla, avluya girer girmek atların başlarını geriye çevirmişler, bize doğru yola koyulmuşlardı. Kız kardeşimi yanımdan uzaklaşması için ittim, sorunu tek başıma çözeceğimi söyledim. Ama o, beni yalnız bırakmak istemiyordu. Hiç olmazsa giysisini değiştirmesini söyledim, gelenlerin karşısında iyi giyimli olmak gerekebilirdi. Nihayet dediğimi yapıp uzaktaki evimizin yolunu tuttu. Atlılar gelir gelmez, atlarından bile inmeden kız kardeşimi sordular. Biraz çekinerek, şu anda burada olmadığını fakat geleceğini söyledim. Yanıtım onları ilgilendirmişe benzemiyordu. En azından beni yakalamışlardı ya, gerisi pek umurlarında değildi. Başlarında iki kişi vardı: Hareketli bir genç olan yargıç ile onun hiç de konuşkan olmayan yardımcısı Asman. Beni köyün konukevine çağırdılar. Pantolon askılarımla oynayıp başımı sallıyor, çevremdekilerin bakışlarını üzerimde hissederek, ağır adımlarla yürüyordum. İnancım hala katıksızdı: Benim gibi bir şehirlinin bu köylülerin elinden kurtulmak, hatta onların gözünde en saygıdeğer kişi olmak için tek bir sözcükten fazlasına gereksinimi yoktu. Nedir, konukevinin eşiğinden içeri girdiğim anda, yargıcın bana acıdığını söylediğini işittim. Yine de kuşku yoktu, yargıç içinde bulunduğum durumu değil, ileride karşılaşacaklarımı kastetmiş olmalıydı. Bulduğum mekân, konukevinden çok, cezaevi hüccresine benziyordu. Zemin büyük malta taşlarıyla döşenmişti, duvarlar çıplaktı, ucu duvara sabitlenmiş demir bir halka ve ameliyat masasıyla sedir melezi bir şeyden başka mefruşat yoktu.

Artık bu cezaevi havasından başkasını soluyabilecek miydim? Asıl sorun buydu; daha doğrusu, tam o anda kurtulmaktan umudumu yitirmesem, sorun olabilecek şey buydu.

Lehimde tanıklık edecek kişilerin olup olmadığı belli değildi. Kesin bir bilgi edinememiştim. Rastladığım tüm yüzler benden kaçmak iste gibiydi. Önüme çıkanlar, uzun koridorlarda karşımda belirenler, hemen hepsi şişmandı. Yaşlı kadınlar gibiydiler: Hepsinin gövdelerini gizleyen koyu mavi-beyaz yollu önlükleri vardı; durmadan karınlarını ovuşturuyor, sarsak hareketlerle sağa sola dönüyorlardı. Burası adliye binası mı, bunu olsun öğrenememiştim. Aslında, bir mahkemede bulunduğumuzu gösteren işaretler vardı, ne var ki, bunun tersini gösteren işaretler de az değildi. Her yarıntı bir yana, uzaklardan gelen uğultu, işte bu uğultu mahkemeyi anımsatıyordu bana. Ardı arkası kesilmeyen bir uğultuydu bu; ne yönden geldiği belli değildi, öyle yoğundu ki her yönden geliyor olabilirdi, belki tam o anda bulunduğum yer de uğultunun kaynağı olabilirdi. Yanılıyordum elbette, bu uğultu çok uzaklardan geliyordu. Yüksek ama süsten yana yoksul kapılardan, kemerlerden geçerek ilerlenen dar ve hafif dönemeçli koridorlar sessizliği çağırıyordu oysa; bir müze ya da kütüphane için inşa edilmiş gibiydiler. Ama burası mahkeme değilse, neden lehime tanıklık edecek birini arıyorum? Yanıt kolay: Lehte tanık her yerde gereklidir, hatta başka yerlerde mahkemeden daha gereklidir, bu yüzden her yanda lehte tanık ararım. Şunu kabul edelim: Mahkemede karar, yasalara göre verilir. Mahkemelerde adaletsiz, baştan savma karar verildiğine inanılırsa, yaşam sürdürülemez bir şey olur. Mahkeme, yasakların ihtişamının gizlenmeden sergilendiği yerdir, güven vericidir bu, hatta mahkemenin tek görevidir. Suçlama, lehte tanıklık, nihayet yargı, bunların tümü yasağın bağrında gizlidir; herhangi birinin bu sürece karışması cinayetten farksızdır. Fakat iş yargıda bulunmaya gelince her şey değişir: Yargıda bulunma herhangi bir yerde, hısım akraba ve yabancılar, dostlar ve düşmanlar arasında, aile toplantılarında, köyde ya da şehirde, sözün kısası her yerde sürdürülen soruşturulmalar sonucu gerçekleştirilir. Lehte tanıklar işte bu soruşturmalar için gereklidir; sürüyle lehte tanık, en iyi konuşanlarından, bir diğerinin yanına geçerek canlı ve aşılmaz bir duvar oluştururlar. Neden denirse, lehte tanıklar yaradılıştan ağır kişilerdir. Ya suçlayıcılar, bu tilki gibi kurnaz, gelincik gibi çevik, fare gibi göze görünmeden hareket edebilen kişiler, onlar her delikten sıyrılır, lehte konuşucuların bacaklarının arasından göz açıp kapayana dek kaçırırlar. Sakınmak gereklidir suçlayıcılardan; bu yüzden burada değil miyim, lehte tanıklar arıyorum kendime. Ne yazık ki, henüz bir tane olsun bulamadım. Sadece şu yaşlı kadınlar, durmadan gelip gidenler var; eğer lehte tanık aramakla ilgilenmesem, bu biteviye gidip gelmeler uykumu getirirdi. Yanlış yerdeyim, yanlış bir yere geldiğim duygusundan bir türlü sıyrılamıyorum. Her tür insanın bir araya toplandığı bir yerde olmalıyım, değişik bölgelerden, toplumun her sınıfından, her meslekten, her yaştan insanın olduğu bir yer. Bu kalabalığın içinden işime yarayacakları seçmeliyim, benim için dostlukla lehte tanıklık edecekleri bulabilmeliyim. Sanırım, en uygunu büyük bir panayır olurdu. Ama ben bu uzun koridorda dolanıyor, yaşlı kadınlardan başkasını bulamıyordum. Hiç de kalabalık değillerdi bu kadınlar, hep aynı kişilerdi. Üstelik bu birkaç yaşlı kadın da, tüm o sarsaklıklarına rağmen bana yakalanmıyor, elimden kaçırıyorlardı. Yağmur taşıyan bulutlar gibi kayıyorlardı. Galiba, tek ilgilendikleri benim ne olduğumu öğrenemediğim işleriydi. Neden giriş kapısına asılmış tabelayı okumadan içeri dalmış, zaman yitirmeden koridorlarda yitmiş, sonunda burada kalakalmıştım? Binaya ne zaman girdim, koşar adım merdivenleri tırmanıp bu koridorlara ne zaman geldim, anımsamıyorum bir türlü. Geri dönmem de olanaksız; yitirdiğim zamanı itiraf etmek, yanlış yola saptığımı kabul etmek olur bu, asla yapamam bunu. Nasıl yaparım? Dönmek bilmez bir uğultunun eşlik ettiği şu koşuşturmacadan nasıl sıyrılıp inebilirim merdivenleri? Mümkün değil, payına düşen kısacık zamandan bir tek saniye yitirdiğinde ömründe yitmiştir çünkü. Ömrün, yitirdiğin o saniyeden uzun değildir, daha doğrusu, tüm ömrün o yitirdiğin saniyeyle eşit, sadece o kadardır. Bu demektir ki, bir yol tuttuğunda ne olursa olsun devam

et; ancak böylece kendini tehlikeye atmaz, kazanabilirsin. Belki sonunda düşmek de var; ama henüz yolun başında geri döner, koşarak merdivenleri inmeye kalkarsan, o anda yuvarlanır gidere; olasılık falan dinlemez, kesinlikle yuvarlanırsın. Demem o ki, bu koridorlarda bir şey göremedimse başka katlara çık, yukarıda da bulamadıysa çekinme, daha üst katlara çıkan merdivenlere saldır. Sen çıkmaktan vazgeçmezsen basamaklar bitmez, sen tırmandıkça ayaklarının altında yükselip dururlar.

YASALAR SORUNU ÜZERİNE

Yasalar herkesin bilmediği, sadece bizi yöneten küçük soylu sınıfın sırrını elinde tuttuğu bir gizdir. Çok eskiden gelen yasalarımıza harfiyen uyulduğu kuşkusuz, yine de, hiç bilinmeyen yasalara göre yönetilmek de epeyi rahatsız edici. Rahatsız edicilikten kastım, gizli yasaların değişik yorumlara yol açabileceği, üstelik bu yorumların tüm ulusumuz değil de bireylerce yapılabileceği gibi sakıncalar değil. Bu sakıncalar, sanırım, öyle büyük kaygılar uyandırmaz. Çünkü yasalarımız öylesine eski ki, yorumları yüzyıllar boyunca biçimlenmiş, handiyse yorumlar bile yasa halini almış bulunuyor. Yorumlama açısından özgürce hareket edebilecek alanlar yok denemez ama bu alanlar da çok ar. Üstelik soylular yorumlama işini yaparken kendilerini kayırıp bizim zararımıza da davranmıyorlar; neden yapsınlar bunu, yasalar en başından beri onları kayırmak için konmuş. Soylular yasalardan muaf, işte bu nedenle yasalar sadece onların denetimine bırakılmış. Aslında, bu işte bir doğru yan da yok değil, eski yasaların doğruluğunu tartışmam bile. Ne yazık ki, bu durum bize üzüntü de veriyor, bundan kaçınmak mümkün değil: Yasalarımız sadece var sanıldıkları için varlar. Varlıkları süregelen bir geleneğe inanışa bağlı ve anlamları da soylulara emanet. Ama bu gelenek de sadece eskiliğinden dolayı inandırıcı, başka bir biçimde değerlendirilemiyor. Tüm bu nitelikler, yasaların gizli tutulmasını gerektiriyor.

Biz, halk, uzun süredir soyluların davranışlarını dikkatle gözlüyoruz, atalarımızın gözlemlerini içeren notları elimizde tutuyoruz, yeni notlar ekliyoruz, gözlemlerimiz sonucu kimi ilkeleri sezer gibi oluyoruz, bu ilkelere dayanarak kimi tarihi yargılara ulaşıyoruz, bu çok titiz çalışmanın sonuçlarını göz önüne alarak bugün ve yarınlar için yazgımıza yön vermeye çalışıyoruz. Ama tüm çabaların kökeni küçük bir düşünceye dayanıyor, çünkü hepsi bir akıl oyunu olabilir bunların, bakarsın yasalar diye bir şey yoktur. İçimizde küçük bir grup bunu kanıtlama peşinde, onlara göre, eğer yasa diye bir şey varsa, sadece şu olabilir: Soyluların yaptığı işlerdir yasa. Bu küçük grup soyluların fiillerinden başkasını dikkate almayıp, yüzyıllardır süregelen halk geleneğini yok sayıyor. Onlara göre, bu gelenek bazen yarar sağlasa da çoğu kez zarar getiriyor, çünkü hakla temelsiz bir güven veriyor, bu asılsız güven haklı düşünmeden giriştiği eylemlere sürüklüyor. Onların söylediği zararları hepimiz biliyoruz, çoğumuz ise, bu zararların geleneğimizin gereken zenginliğe ulaşmadan güdük kalmasından doğduğuna inanıyor. Demem o ki, geleneğimiz de uzun araştırmaları gereksinir durumda, bakıldığında muazzam görünen malzeme aslında pek minik, yetkinleşmesi için yüzyıllar geçmeli. Bu karanlığı aydınlatan tek bir ışık var: Bir gün geleneği araştıran insanların son noktaya ulaşabileceklerine, her şeyin gün ışığına çıkacağına, yasaların halka mal olup soyluların silinip gideceğine dair inanç. Bu inanç soylulardan nefret edilerek belirtilmiyor, hayır, kimse buna kalkışmıyor. Biz kendimizden nefret ediyoruz aslında, yasaların gizini öğrenmeye layık değiliz çünkü. Aslında çok çekici bir düşünceyi, yasa diye bir şeyin hiç var olmadığını savunan bir parti doğup gelişmediyse, neden budur: Halkımız soyluları da, onların var oluş nedenlerini de onaylamaktadır. İşin aslını, çelişmeli de olsa, şöyle anlatmak mümkün: Yasaların varlığına inanacak ama soyluları yadsıyacak bir parti tüm ulusu ardına toplardı. Ne yazık, böyle bir parti doğmayacak, birimiz bile soyluları yadsımayı göze alamayız. Bu nedenle, tepemizde sallanıp duran bu keskin kılıçla sürdürüyoruz yaşamımızı. Bir yazar durumu şöyle betimlemişti: Uymakla yükümlü olduğumuz, gözle gördüğümüz için var olduğu kuşkusuz tek yasa soylulardır; elimizdeki tek yasadaki kendimizi mahrum etmemiz mümkün mü?

FRAGMANLAR

Söyle kötü adam, beni neden suçluyorsun? Tanımıyorum seni, hatta ilk kez görüyorum. Bana bu şekerlemeciden şeker alam için para verdiğini iddia ediyorsun demek. Hayır, kesinlikle yanılıyorsun, bana para verdiğin yok. Sakın beni arkadaşım Fritz sanmayasın? Fakat onunla da hiç benzemeyiz ki. Okula gelmeden, bu suçlamayı öğretmenine söylemek istemenden çekiniyorum. Öğretmenim iyi tanır beni, sana inanmayacaktır. İddia ettiğin parayı da ailemden alacağını sanma, asla ödemeyeceklerdir. Üstelik neden ödesinler, söz konusu parayı senden almadım ki. Yine de sana bir şey vermeye kalkarlarsa itiraz edeceğim. Bırak yakamı da gideyim. Neden peşimden geliyorsun, bak, polise şikâyet edeceğim seni. Bak sen, polisle karşılaşmak istemiyorsun demek...

* * *

Halkımızın uzak geçmişini anlatan tarih kitaplarında akıl almaz cezalardan söz ediliyor. Yine de, bu cezaları anlatarak günümüzdeki ceza sistemini savunmak mümkün değil.

* * *

Burası cezaevindeki bir hücre değildi, neden denirse, dördüncü duvarı yoktu da ondan. Bu duvarın bir zamanlar var olduğu ya da gelecekte örülebileceği düşüncesi de az korkutucu değildi; çünkü dördüncü duvar örüldüğünde, yüksekliği boyumu ancak aşan bu bir metre genişliğindeki yerde, ayağa dikilmiş bir tabutun içindeymiş gibi hissedebilirdim. Ama şu anda duvar örülmüş değildi, ellerimi rahatça dışarı uzatabilirdim. Yukarıya, tavana sabitlenmiş demir çengele tutunursam, kollamak kaydıyla, kafamı da dışarı çıkarabilirdim; ancak kollamak kaydıyla, çünkü hücrem yerden ne kadar yüksek, bilmiyorum. Çok yüksek sanırım, aşağıya baktığımda sisli bir grilikten ötesini seçemiyorum, sağ ve solumdaki uzakları da sis bürümüş, sadece yukarılara doğru sis açılır gibi. Bu görünüm, bir kuleye çıkıp puslu bir günde çevreye bakıldığında görünenden farksız.

Üzerime bir yorgunluk çökmüştü, ön duvarın dibine oturup bacaklarımı sarıktım. Tamamen çıplak oluşum sinir bozucuydu; giysilerimi, çamaşırlarımı birbirlerine ekleyip tavana, çengele bağlayabilir, kendimi hücremden epeyi aşağılara sarkıtarak çevreme dair bilgi toplayabilirdim. Beri yandan, bunu yapamayacak oluşum da iyiydi, kalkıştığım işe telaş egemen olur, sonuç büyük bir olasılıkla zarar verici olurdu. Sanırım en iyisi hiçbir işe girişmemek, hiçbir şey olmamasıydı. İçinde tek eşya bulunmayan, çıplak hücrenin dibinde iki çukur vardı. Çukurlardan biri tuvalet gereksinimini karşılamak içindi; diğerrinin yanında ufak bir ekmek parçasıyla ağız vidalı küçük bir su kabı dururdu. Demem o ki, yiyecek-içecek gereksinimini içeri iletme içindi.

İşin içine İkamet İdaresi girmişti; öyle çok resmi emir vardı ki, birine uymayı gözden kaçırmıştık. İşin sonunda şu anlaşıldı: Oturduğumuz mekânın bir odasını başka bir kiracıya bırakmamız gerekiyordu. Durum açıklık kazanmış değildi; tartışma konusu odayı olaylar gelişmeden önce İkamet İdaresi'ne bildirip kiralama yükümlülüğüne itiraz etseydik, belki de iddiamızda haklı çıkma olasılığımız vardı. Fakat şimdi, resmi emirleri dikkate almamakla suçlanıyorduk, cezamız da, İkamet İdaresi'nin kararlarına itiraz hakkını yitirmemizdi. Durum keyif verici değildi elbette. Yetmezmiş gibi, İkamet İdaresi kendi seçtiği bir kiracıyı odaya sokma hakkını da kazanmıştı. Biz de gecikmeden harekete geçme niyetindeydik. Şehrimiz üniversitesinin hukuk bölümünde okuyan bir yeğenim var; soyağacında

bize yakın görünse de, aslında uzak akrabamız olan ailesi taşrada yaşıyor. Oğlan başşehirimize geldiğinde bizi ziyaret edip kendini tanıttı. Zayıf, korkak duruşlu, miyop bir genç, kambur gibi duruyor; utangaç tavırlarla konuşması da pek rahatsız edici. İnsanın içinde saklı, çekirdek gibi bir değer vardır belki, gel gör ki, bizim bu değere ulaşmak için ne zamanımız ne de isteğimiz var. Bu genç, upuzun sapında titreyen bu fidan, uçsuz bucaksız özenle bakımı gereksinir. Doğrusu bu ya, biz bu işin altından kalkamayız, bu yüzden, onu ne kadar uzağımızda tutarsak o kadar iyi. Yapabileceğimiz tek yardım, para ve nasihati eksik etmeyerek onu desteklemek. Bu yardımı yapmadığımızı kimse söyleyemez, sadece, bu yardım karşılığında bizi ziyaret etmesini yasakladık. İkamet İdaresi'nden söz konusu emri aldığımızda, işte şimdi, bu yeğeni anımsadık. Şehrin kuzeyindeki bir mahallede oturuyor. Kuşkusuz, durumu iç parçalayıcıdır; zaten zayıf bedenini ayakta tutmaya yetecek denli beslendiği de şüpheli. Onu alıp bu eve taşısak, nasıl olur? Ama acıdığımız için değil, acısak daha önce yapardık bunu, belki doğru olan da buydu. Yine de, davranışımızın yanlış anlaşılmasını, yeğenimizin eve gelişinin İkamet İdaresi'nin zorlamasıyla eve bir yabancı gelişine yeğ tutulduğunu ve bunun kötü niyetli bir lütf sanılmasını istemeyiz. Araştırdık, yeğenimizin bizi istenmeyen kiracıdan kurtarması mümkün gözüküyor. İkamet İdaresi'ne evimizde bir yoksul öğrencinin kaldığını bildirir, eğer bu öğrenci odasından olursa yaşamını sürdürülemez hale gelir dersek, en sonunda (işin bu aşamasında yeğenimiz bize yardımcı olacaktır elbette, bu yardımdan kaçınmaması için biz de elimizden geleni esirgemeyeceğiz) bu öğrencinin önceden de, hiç olmazsa kısa sürelerle evimizde oturduğunu, bu kez sınavlara layığıyla hazırlanmak için taşradaki aile evine gittiğini kanıtlayabilirsek, tüm bunları yüzümüze gözümüze bulaştırmadan becerebilirsek, korkulacak bir şey kalmaz. Öyleyse saniye yitirmeden bir arabaya atlayıp yeğenimize gitmeliyiz. Bir otelin dördüncü katında, soğuk bir odada, sırtında robdöşambır, odayı arşınlayarak ders çalışmaya çabalıyor. Giysileri, çevresi öyle pis ve bakımsız ki, korkudan İkamet İdaresi'nin emrini cebimde sıkıca kavriyorum, yapılacak işin nasıl zorunlu olduğuna bir kez daha inanmak istiyorum.

* * *

...Hayaletler ve öcülere avlamaya çalışmaktan sıkılan savcı yardımcısı için en uygun av, hiç kuşkusuz eyalet yargıcı olurdu. Eyalet yargıcına kızmak da bir anlamsız ki. Bu yüzden, savcı yardımcısı eyalet yargıcına kızmıyor, onun kızdığı bu adamı getirip eyalet yargıcı yapan aptallık. Eğer kişisel yetenekler hesaba katılırsa, savcı yardımcısının şu andaki düşük mevkiyle yetinmesi büyük haksızlık doğrusu; yetenekler gerçekten önemsenseydi; onun hakkını başyargıçlığa atanması bile güç verirdi. En azından başsavcıdan bile yüksek bir mevkiye gelebilirdi ki, şu tanık olduğu aptallıkları güzel bir davaya konu yapabilsin. Eyalet yargıcının aleyhinde bir davaya gönül indirmezdi aslında, bunu aşağılayıcı bulurdu; oturacağı savcı koltuğundan aşağı şöyle bir göz atıp geçeceği bir dava olurdu bu. O gün gelsin, öyle mükemmel işleyen bir düzen kuracaktı ki, eyalet yargıcının varlık nedeni ortadan kalkacak, bunu gören yargıcın her yanını bir titreme saracak, sonunda yargıç tarih sahnesinden silinecekti. işte o gün, savcı yardımcısının davasını kapalı disiplin mahkemelerinden kamuya açık mahkemelere taşıması da gerçekleşebilecekti. Savcı yardımcısı davalılar arasında eğleşmeyecek, elinde tuttuğu sınırsız yetkiye dayanarak zincirlerinden boşanacak, davacıları bile yargılama hakkına sahip olabilecekti. Hep aynı hayali, davadan önce kodaman birinin kulağına şunu fısıldadığını kuruyordu: "Artık adalet yerini bulacak!" O anda dava başlayacaktı. Dava disiplin kurulundakiler kuşkusuz yalan söyleyecekler, dişlerini sıkarak kim bilir neler uyduracaklar, adliye mensupları bir davada nasıl yalana saparlarsa, onlar da aynı biçimde doğrudan kaçacaklardı. Fakat her şey öyle güzel kurgulanacaktı ki, gerçekler kendi başlarına tüm bu yalanları kovacak, dinleyici

salonundaki herkesin gözünün önünde, kendilerini olanca yalınlıklarıyla açığa vuracaklardı. Salon dinleyicilerle doludur, üç köşe de dinleyicilerle sarılmıştır hatta; sadece yargıç kürsüsünün olduğu kısım boştur. Neden denirse, ortada bir yargıç yoktur çünkü yargıçlar yargılananları görmeye alıştığımız o daracık yerde dikilmiş, boş yargıç kürsüsüne karşı savunma vermeye çabalamaktadırlar. Kamu adına davacı olan savcı yardımcısı, bir tek o, kendi yerinde oturarak davaya müdahil olmaktadır. Her zaman bildiğimiz halinden de soğukkanlı, arada başını sallayarak, davanın saat gibi ilerleyişini izlemektedir. Fakat o daimi görevlerinden, yazışmalardan, tanık ifadelerinden, tutanaklardan, karar üzerine düşünce alışverişlerinden bağımsızlaşması, davanın yazgısı üzerindeki egemenliğini pekiştirmekte, bu da hemen belli olmaktadır. Dava konusu neredeyse on beş yıl öncesinin bir olayıdır. Savcı yardımcısı o tarihte eyalet başkentinde tanımaya başlayan bir hukukçuydu, hukuk bilgisi sağlamdı, üstlerince tutuluyordu, pek çokları onuncu savcılığa atanma şansının diğer hukukçulardan daha fazla olduğunu düşünüyorlardı. Hele ikinci savcı onu hep kolluyor, hiç de önemsiz denemeyecek davalarda kendisine vekâlet etmesine izin veriyordu. Örneğin, majesteleri imparatora hakaretle ilgili küçük bir davada da vekâlet ondaydı. Bir şirketin merkezinde pazarlamacılık yapan, cahil denemeyecek kadar okul görmüş, üstelik siyasete de epece bulaşmış bir adam, bir meyhanede, elinde içki bardağıyla ve içkiyi de bir hayli fazla kaçırmışken, majesteleri imparatorla ilgili hoş sayılmayacak bir söz etmiş, hemen yan masadaki, pazarlamacısından da sarhoş adam da onu ihbar etmiş. Herhalde akli içki dolayısıyla yeterince çalışamaz hale gelmiş olacak ki, yaptığı işin doğruluğuna inanmış, zaman geçirmeden çağırdığı polise pazarlamacıyı teslim edivermiş. İfadesini azımsanmayacak kadar değiştirse de, ilk ifadesindeki temel noktadan hiç sapmamıştı; kimsenin de majesteleri imparatora yapılan hakaretin sabit oluşundan kuşkusu yoktu, bunun tersini söyleyen bir tanık da yoktu. Sorun şu ki, hakaret amacıyla söylenen sözler tam açıklığıyla bir türlü saptanamıyordu; en akla yakın olasılık, pazarlamacının elindeki kadehi duvarda aslı majesteleri imparatorun resmine doğru kaldırarak, “Yukarıdaki alçağa bakınız!” demiş olmasıydı. Bu hakaret suçu için hafifletici bir neden varsa, o da sanığın ne yaptığını bilemeyecek kadar sarhoş oluşuydu. Bir de şu vardı, hakaret o günlerin idare lambasıyla ilgili ünlü şarkısının içinde söylenmiş ve anlamı epece gizlenmiş durumdaydı. Hakaretle şarkı arasındaki ilişkiyi kurmak zor değildi, hemen her tanık bunu destekleyen ifadeler vermişti, hatta muhbir daha ileri gitmiş, şarkıyı başlatanın başka bir müşteri olduğunu bile hatırlamıştı. Nedir, sanığın suçunu ağırlaştırıcı nedenler de yok değildi: Sanık siyasetle çok işli dışlıydı, bu denli siyasete bulaşmış bir kişi, söz konusu hakareti ayık durumdayken de yapabirdi, bundan kimsenin kuşkusu yoktu. Bu dava konusunu tüm ayrıntılarıyla düşünüp duran savcı yardımcısının anımsadığına göre, bu davada görev almak için can atmıştı; sadece majesteleri imparatora hakaret davasında görev almanın onuru için değil, tek neden bu değildi, savcı yardımcısı sanıktan da, savunduğu siyasal düşünceden de nefret ediyordu. Sanık öyle derinine düşünülmüş bir ideolojiye bağlı sayılmazdı, hatta onun için tutucu bile denebilirdi, neredeyse çocuk denli bilinçsiz sayılırdı siyasette. Savcı yardımcısı bu görüşünde yalnız değildi, kendisi gibi düşünen, soğukkanlı ve güvenilir başka savcı yardımcıları da vardı. Hepsi birleşerek, imparator ve hükümetle uyum içinde hareket ettiklerinde çözülmeyecek zorluk yoktu. Savcı yardımcısına kalsa, majesteleri imparator önünde diz çökmüş ya da ayakta durulmuş, önemi yoktu; önemli olan, majesteleri imparatora duyulan güvendi, bu güven ne kadar büyürse ve dalkavukluğa dönüşmeyen bir saygı ne kadar yaşarsa o kadar iyiydi. Bu uğurda harcanan tüm emekler, şu sanık benzeri yeraltından gelip dürüst kişilerin oluşturduğu bölünmez halk bütünlüğünü bozanlarca sekteye uğratılıyordu. Büyük bir mağazada çalışmayı yeterli bulmayan, daha fazla şarap içecek parayı bulamadığı için işini beğenmeyip bu yollara sapan bir siyaset esnafı vardı karşısında. Güçlü bir kas sisteminin gergin tuttuğu güçlü bir çenesi olan bir adam, halkın karşısında konuşma yeteneğine doğuştan sahip olanlardan, hatta

soruşturma yargıcına yüksek sesle konuşabilecek kadar sınırlı ve küstah. Savcı yardımcısı davayla ilgileniyor, soruşturmalara hiç aksatmadan katılıyor ama sürekli kavgalardan başkasına tanık olmuyordu. Kimi kez soruşturma yargıcı kimi kez sanık ayağa fırlıyor, ortalığı çın çın öttüren haykırışlarla birbirlerine çıkıyorlardı. Bu, soruşturmanın ilerleyişini olumsuz etkiliyordu elbette; soruşturmada elde ettikleriyle sağlam temellere dayalı bir dava dosyası hazırlamak, savcı yardımcısının özenle çalışmasına ve çok emeğe mal olmuştu. Gecelerce çalışmış, çalışmaktan zevk de almıştı. Ne de güzel bir bahardı; oturduğu zemin katındaki evin önünde küçük bir bahçe vardı. Çalışmaktan yorulunca ya da kafasına üşüşen düşüncelerden bunalınca pencereden bahçeye atlıyor, bahçede volta atıyor, çite yaslanıp gözlerini kapıyordu. Savcı yardımcısı ö günlerde kendisine hiç acımadı, iddianameyi birkaç kez baştan sona değiştirdi, hatta kimi yerlerini on belki yirmi kez yeniden yazdı. Dava için yaptığı hazırlıklar birikti, sonunda başa çıkılmaz bir hacme ulaştı, geceleri sürekli ettiği dua, “Allah yardım etse de tüm bu hazırlığı layıkıyla değerlendirebilsem,” oldu. İddianameyi hazırlamayı işinin ancak küçük bir parçası olarak görmekteydi, eserini öven ikinci savcının sözlerini bir ödül olarak görmedi, bu sözler işinin gelecek bölümü için yüreklendirici olmak anlamını taşıyorlardı. İkinci savcının sözleri de azımsanacak gibi değildi, savcı yardımcısı bu az konuşan sert karakterli adamın sözlerini ilerde ona anımsatmaya çalıştı ama ikinci savcı bu sözleri anımsamadı. Sözler şöyleydi: “Aziz meslektaşım, bu dosyada sadece bir iddianame yok, burada sizin ilerde onuncu savcılığa atanışınızın anahtarı gizli.” Savcı yardımcısı alçakgönüllü davranıp susunca ikinci savcı eklemiştir: “Bana güvenebilirsiniz!” Savcı yardımcısı mahkeme salonuna kendinden emin ve soğukkanlı bir tavırla girdi. Bu salonda, görülen davanın ayrıntılarına kendisi kadar egemen bir kişi daha yoktu. Savcı yardımcısı, sanığın avukatını, bu bağrımdan başka özelliği olmayan akılsız adamı yakından tanıyordu. Adam duruşma günü bağrımda istekli de görünmüyordu, sanki zorunlu kaldığı, sanık kendi partisine üye olduğu, belki duruşma sırasında partisini övecek bir söylev verme şansını bulacağı, bu yolla basına görünebileceği için savunmayı üstelenmiş gibiydi. Halinden anlaşıldığı üzere beraat gibi bir beklentisi de yoktu. Savcı yardımcısı gizlemeyi güç başarabildiği bir gülümsemeyle avukatı nasıl süzdüğünü bugün bile anımsamaktadır; hareketlerini denetlemekte her zaman güçlük çekmiş olan avukat, masasının üzerini dağıtıp duruyor, önündeki dosyalardan kağıtlar koparıyor, bunların sağına soluna notlar alıyor, ufak ayaklarını masanın altında yere vurup duruyor, olasılıkla kendisini de farkına varmadığı bir hareketle, ürkekçe kel başını kaşıyıp duruyordu; başındaki eskiden kalma yaraları iyileştirmeye çalışır gibiydi. Savcı yardımcısı, onu kendine yaraşır bir rakip olarak görmüyordu bile. Avukat henüz duruşma başlar başlamadan yerinden fırlayarak, ıslığa benzeyen çirkin sesiyle duruşmanın kamuya açık görülmesini isteyen dilekçesini sunduğundan, savcı yardımcısı oturduğu yerden lütfen doğrulmuştu. Tüm ayrıntılar kafasının içinde öyle açıktı ki, her şeyi en ince noktasına kadar öyle düşünmüştü ki, mahkeme salonundaki herkesi kendisine tabi, yargıca, avukata, hatta sanığa bile gerek duymadan görebileceği bir işe karışan kişiler olarak görüyordu. Savcı yardımcısı bu havada doğrulmuş ve avukatın isteğine katıldığını söylemişti. Avukatın isteği ne kadar beklenen bir şeyse, savcı yardımcısının onayı da o kadar beklenmeyen bir şey olmuştu. Savcı yardımcısı verdiği onayın gerekçelerini açıklamış, bu açıklama sırasında salonu öyle bir sessizlik bürümüştü ki, kendisine yönelen sözler sayılmasa bu koca salona tek başına konuşuyor sanılabilirdi. Sözlerinin beklediği etkiyi gösterdiğini hemen fark etmişti. Yargıçlar, başları ilerde, hayretle birbirlerine bakıyorlardı; avukat oturduğu yere çökmüş gibiydi, savcı yardımcısı birden bire yerden çıkmış gibi bakıyordu. Sanıksa, o devasa dişlerini gıcırdatmakla yetiniyordu. Davacılar birbirlerinin ellerini tutmuşlardı, o anda kendilerinin olan dava ellerinden alınmış, artık geri alınamaz biçimde savcı yardımcısının olmuştu. Herkes, majesteleri imparatora yapılmış bir hakarete dair küçük bir dava izleyeceği kanısındaydı; ama şimdi, mahkeme heyetine sunulan ilk

dilekçede, savcı yardımcısı söz konusu hareketle birkaç sözcükle değinmekle yetinmişti.[1]

Birden bire ölen avukat Monderry için başlatılan soruşturmadan ilk saptananlar şunlardı: o sabaha karşı dört buçuk sularında, güzel bir haziran sabahı ışımak üzereyken, Bayan Monderry üçüncü kattaki evlerinden dışarı fırladı, merdiven korkuluğundan sarktı, kollarını açıp sallamaya başladı, binadaki herkesi yardıma çağırmak ister gibi haykırdı: “Kocamı öldürdüler! Yapılır mı bu! Bir tane kocacığma kıydılar!” Bayan Monderry’yi ilk işiten, ekmekçinin çırağıydı; kadın bağırmaya başladığında, iki eliyle kavrayabildiği büyük ekmek sepetiyle üçüncü kat merdivenlerini tırmanmaktaydı. İlk sorgusunda, Bayan Moderry’nin her dediğini anımsadığını iddia eden de oydu. Ne var ki, Bayan Monderry’yle yüzleştirilince ifadesinden vazgeçti, aslında yanılmış olmasının daha olası olduğunu, çünkü kadını gördüğü anda çok korktuğunu söyledi. Bunu doğal karşılamak gerekirdi: Haftalar sonrasında bile, olayı her anlatışında öyle heyecana kapılıyordu ki, sözlerini pek aşırı el ayak hareketleriyle süslüyor, olayın ondaki etkisini karşısındakiler üzerinde de bırakmak istiyordu. Söyledikleri doğruysa, açıldığını fark etmediği, belki önceden açılmış bir kapıdan fırlayan Bayan Monderry çığlık çığlığa bağırırken, başının üzerinde kenetlediği ellerini açarak merdiven korkuluğuna yönelmişti. Bir gecelik vardı üzerinde, bir de belden yukarısını bile örtmeyen gri bir tül parçası. Saçları dağılmış, yüzüne doğru düşmüştü; merdivene koşmuş, onu elinden tutup çekmiş, kalkan gibi siper ettiği çırağın omuzlarına doladığı kollarıyla onu yönlendirmeye başlamıştı. Çıracık öyle heyecanlıydı ki, elindeki ekmek sepetini yere bırakmayı düşünememiş, hatta gün boyunca elinde gezdirmişti. İkiisi birlikte, işte bu durumda, hızlı ve kısa adımlarla evin kapısına ilerlemişler, kadın giderek daha çok korktuğundan çırağa iyice sarılmış, kapıdan geçip dar ve karanlık girişte yürümüşler. Kadın çocuğun bir sağına bir soluna geçiyor, başını ileri doğru uzatıyormuş, her an kendini gösterebilecek bir şeye karşı önlem alır gibiymiş. Bir an, daha ileri gitmeleri olanaksızmış gibi çırağı geriye çekiyor, hemen sonra, tüm gövdesiyle sırtına yüklenip ileri itiyormuş onu. Önlerine gelen ilk odanın kapısını elleriyle iten kadın, artık arkasında kalan çırağı boştaki eliyle kavramış, zemini, duvarları, tavanı incelese de herhalde bir şey bulamamış; bunun üzerine, hala yanından ayırmadığı çıracıkla birlikte, giderek daha kararlı adımlarla, zaten açık duran ikinci kapıya doğru yürümüş. Bu çok karanlık odada yan yana iki yatak varmış, onlar da sımsıkı kapatılmış ağır perdelerden yol bulup sızabilen güneş ışıklarından ancak seçebiliyorlarmış. Kapıya yakın yatağın başucundaki komodinde bitmek üzere olan bir mum yanıyormuş. Bu yatakta bir gariplik yokmuş ama diğer yatakta alışılmadık olayların gerçekleştiği hemen anlaşılıyormuş. Bunu gören çocuk odada ilerlemeyi göze alamamış, fakat kadın neredeyse tekme tokat iterek çocuğu öne sürmüştü. Soruşturmada çocuğa ilerlemekten neden korktuğu, yoksa yatakta bir şey görmekten mi çekindiği sorulduğunda, çocuk cesaretiyle övünmüş ve o anda da korkmadığını söyleyerek yanıt vermiş. Yine de, odada bir şeyin gizlendiğine, gizlenen şeyin birden bire yerinden fırlayacağına dair bir hisse kapılmış: işte bu nedenle, bir türlü tanımlayamadığı şey kendini belli edene kadar ilerlemeden beklemeyi yeğlemiş. Ne var ki, ikinci yatağa yaklaşmak kadın için yaşamsal önem taşıyor gibiymiş, bu yüzden, kadına boyun eğmiş.

* * *

Bu işin beni çok ilgilendirmediğini itiraf ediyorum. Köşemde yatıyor, yattığım yerden görebildiğim kadarıyla olan biteni izliyorum, anlayabildiğim kadarıyla söylediklerini dinlemeye çalışıyorum. Aylardır yarı karanlıktayım zaten, tek beklediğim gecenin gelmesi. Ya hücre arkadaşım? O bana benzemiyor, eski bir yüzbaşı, astığı astık kestiği kestik. Kendimi onun yerine koyup düşünebiliyorum:

Buzlar arasında umutsuzca sıkışan ama kurtarılacağı da kesin olan, şu kutup yolculuğu hikâyelerindeki gibi tehlikeli bir yolculuğa çıkmış da kendini şimdiden başarıya ulaşmış gören biriyle eş sayıyor sanki. Bu durum şu çelişkiyi de getiriyor: Kurtarılması, eğer kurtarılacaksa, kendisine bağlı değil, sadece kişiliğinin ağırlığına duyulan saygıya bağlı olacak. Ama böyle kurtulmayı dilemeli mi? Dilemese bile, hiçbir şey değişmeyecek, bir şekilde kurtarılacaktır. Yine de, kurtarılmayı dilesin mi dilemesin mi sorununu çözmiyor bu. Aramızda, bu zor sorun üzerinde düşünüp söyleşiyor, bir çözüm üretmeye çalışıyoruz. Bu soruyu durmaksızın yinelemenin yazgısını kurtlaştırdığını aklı almıyor bir türlü. Kurtulma işinin kendisinden konuştuğumuz yok oysa. Kurtulması için tek bir aleti var elinde: Kim bilir nereden bulduğu, ancak tuvaleri gelecek çivileri çakmakta kullanılabilir denli ufak, asıl amacına hiç de elverişli olmayan bir çekiç. Zaten o da bu çekiçten pek umutlu değil; sadece çekicinin elinde bulunmasını, ona sahip olmayı seviyor. Kimi zaman hemen yanıma diz çöküp çekici burnumun ucunda sallıyor ya da elimi alıp yere koyuyor, parmaklarımı açtırıp onları teker teker çekiçlemeye başlıyor. Bu ufak çekicinin duvardan bir küçük parça olsun koparamayacağını biliyor elbette, bunu istemiyor zaten, arada bir çekici duvarda okşar gibi gezdirmekle yetiniyor. Bir gören olsa, duvarı açacak bir gizli düzeneğe var da çekiçle bu düzeneği harekete geçirmek istiyor sanır. Kuşku yok ki gerçek bu değil, gizli düzeneğe zamanı geldiğinde kendiliğinden çalışacak, çekicinin yol göstericiliğini beklemeyecek; yine de, çekiç somut bir şey, elle tutulur bir araç, bir güvence, kurtuluşun kendisine dokunulamazken kavranabilir bir nesne.

Benim sorularına hep aynı basit yanıtı veriyor: “Hayır, kurtuluşu istemiyorum.” Benim amacım bir takım evrensel kurallar geliştirmek değil, bu iş başgardiyanın görevidir. Kendi adıma konuşursam, özgürlüğe, şu anda kurtuluşumuz anlamını taşıyan özgürlüğe, özgür olduğum zamanlarda da katlanamazdım. Şu an da hücrede bulunmam da bu yüzden değil mi? Doğruyu söylemek gerekirse, gerçek amacım bu hücreye girmek değildi, amacım çekip gitmek, belki de bir başka yıldıza taşınmaktı, ilk durağımın bir yıldız olmasını düşlemiştim belki de. Ne var ki, o yıldızda da nefes alabileceğim kesin miydi acaba? Orada da bu hücredeki gibi havasız kalıp, boğulacak gibi olmayacak mıydım? Demem o ki, o yıldızda bile hücremi özleyecektim. Kimi zaman iki gardiyan da hücremize geliyorlar, burada iskambil oynuyorlar. Bunu neden yaptıklarını anlayabilmiş değilim, cezamızın hafifletilmesi sayılır bu. Çoğu zaman, akşam saatlerinde geliyorlar, o saatlerde bir ateştir sarıyor beni, gözlerimi tam açamıyor, ancak yanlarında taşıdıkları büyük fenerin ışığında, hayal meyal seçebiliyordum onları. Gardiyanların bile istediklerini yapabildikleri böyle bir yere hücre demek doğru mu, bilemiyorum. Yine de, bunları düşünmek beni her zaman mutlu etmiyor; gün oluyor içimde tüm ceza çekenlerin ait olduğu bir sınıfın bilinci canlanır gibi oluyor, bu adamların bizim aramızda işi ne diye soruyorum kendi kendime. Aslında bizim hücremizi seçmelerinden belli belirsiz bir onur duymuyor da değilim; böyle erk sahibi gardiyanların hücremizde bulanmaları beni daha yüce bir mevkiye taşıyor fakat içimde bir tatminsizlik de kabarıyor, ağzımı açıp sadece bir üfleşte hücremden uçursam gardiyanları diye hayal kuruyorum. Kabul ediyorum, yüzbaşı cezasının etkisiyle aklımı kaçırmış olabilir. Öyle dar bir çerçevede düşünebiliyor ki, artık o çerçevede yeni bir düşünceye yer yok. Kurtuluş düşüncesini enine boyuna düşünmüş. Bu düşünceden kendisine arta kalan bir zerre varsa, kendisini ayakta tutmaya yaracak kadarı, daha fazlası değil; kimi zaman bu avutucu zerreden bile kaçmak istiyor. Nedir, çok geçmeden özlüyor o zerreyi, yeniden yakaladığında ise, sevincinden ve gururundan soluk alıştı bile değişiyor. Bakın, bu açıdan ona üstün olduğumu söyleyemem; yöntem ya da daha önemsiz başka konularda ona üstün sayılabiliyim belki ama bundan öteye bir şey arama.

GERİ ÇEKİLİŞ

Küçük şehrimiz sınır üzerinde sayılmaz, hayır asla sayılmaz, sınır bizden çok uzaktadır, tanrı bilir ya, şehrimizden sınıra dek giden de olmamıştır. Sınıra ulaşmak için ıssız yaylaları, verimli toprakları aşmak gerek. Bu yolun bir parçasını düşünmek bile yoruyor insanı, üstelik bu bir parçadan daha çoğunu düşlemek de olanaksız. Büyük şehirler var yolun üzerinde, bizim mütevazı şehrimizle kıyaslanmayacak kadar büyük şehirler. Bizim şehrimiz büyüklüğünde on şehir yan yana getirilse, araya on şehir daha katılsa bile, bu devasa şehirlerden bir tekiyle bile boy ölçüşemez. İnsan gideceği yolu şaşırmasa da, bu şehirlerde kaybolacağı kesindir; şehirler öylesine büyüktür ki, onların çevresinden dolanıp ilerlemek de olanaksızdır.

Eğer uzaklıkları kıyaslamak mümkünse (üç yüz yaşındaki bir adam iki yüz yaşındaki bir adamdan daha yaşlıdır demek kadar anlamsızdır bu kıyas çabası), başşehrimizin şehrimize uzaklığı, sınırın uzaklığından da fazla. Sınırdaki savaşımlardan kimi zaman haberler ulaşır şehrimize ama başşehirden bir haber geldiği görülmuş işitilmiş şey değildir. Ama halkımızdan söz ediyorum elbette, yoksa başımızdaki yöneticilerin başşehirle ilişkileri pek sağlam; onlar iki üç ay gibi kısacık sürelerde başşehirden haber alıyorlar, hiç değilse bize aldıklarını söylüyorlar.

İşte durum böyleyken, sık sık şaşırdığım tuhaflık şu ki, biz başşehrin bize buyurduklarına sessizce uyarız. Siyaset alanında, asırlar var ki, halkın başını çektiği bir değişiklik görülmuş değildir. Başşehrimizde sayısız imparator değişti, hatta kimi hanedanlar tarihe karıştı, yepyeni hanedanlar hüküm sürmeye başladı, yetmezmiş gibi, geçen asırda başşehrimiz tamamen yıkılıp çok uzağına bir yenisi inşa edildi, sonra o da yıkılıp eski başşehir yeniden kuruldu; bunların birisi bile küçük şehrimizi etkilemedi. Bizim memurlarımız hiç değişmediler, yüksek rütbelileri başşehirden geldiler, orta rütbeliler başşehirden değilse bile şehir dışından, ancak en küçük rütbeliler bizim şehrimizden, bu olsun hiç değişmedi, biz de ötesine karışmadık. En yüksek memurumuz başvergicidir, rütbesi albay olduğu için bu adla da çağrılır. Artık yaşlı biri oldu ama onu yıllardan beri tanıyorum, ben çocukken de rütbesi albaydı; başlangıçta pek çabuk yükselse de sonradan yükselişi duraksayanlardan sanırım. Bunun önemi de yok aslında, rütbesi bizim şehrimiz için yeter de artar bile, ondan rütbelisini bizim küçük şehrimizde barındırmak sorun olurdu. Gözlerimin önünde canlandırmaya çalıştığım, onu pazar alanındaki evinin verandasında, ağzında çubuğu, ardına yaslanmış halde anımsarım. Evinin çatısında imparatorluk bayrağı dalgalanmaktadır, seyrek de olsa askeri eğitimlerin yapılmasına elverecek kadar geniş verandanın sağında solunda kuruması için asılmış çamaşırlar dalgalanmaktadır. Süslü ipek giysiler içindeki torunları albayın ayakları dibinde oynayırlar, Pazar alanına inmeleri yasaktır, öbür çocuklardan ayrıcalıklı oldukları belirtilmiştir onlara. Fakat Pazar alanı çocukları çeker, hiç olmazsa başlarını parmaklıklardan çıkarır, aşağıda oynayan çocuklar birbirleriyle didişirken yukarıdan onları izlerler.

Şehrimizi yöneten, işte bu albaydır. Olasıdır ki, şehrimizi yönetmesi için kendisine verilmiş bir yetki belgesini bugüne dek kimseye göstermiş değildir. Tanrı bilir, elinde böyle bir belge de yoktur. Belki gerçekten başvergicidir ama yeter mi bu? Başvergici olması, diğer tüm yönetim görevlerini de kendisinde toplamasını gerektirir mi? Devletimiz için çok önemli bir görevi olduğunu kabul ediyorum, yine de, biz sıradan insanlar için daha önemli bir şey var. Bizler şunları söylemek isteriz: “Neyimiz varsa elimizden alın, sonunda bizi de al bari!” Albay yönetimi zor kullanarak ele almış değil, bu yüzden ona zorba demek olmaz. Çok eski çağlardan bugüne tarihin izlediği yol, başvergiciyi

tüm memurların başı durumuna getirmiş, albay da bu geleneğe uymaktan başka bir şey yapmıyor.

Aslında bizden çok değişik yaşıyor da sayılmaz ama ne de olsa biz halktan tamamen başka bir adam. Aramızdan bir temsilci topluluğu karşısına çıkıp ricada bulunacak olsa, karşılarında duvar gibi dikilir, arkasında başka birine rastlanmaz. Kimi zaman arkasından fısıldayan seslere dair söylentiler çıkmamış değildir ama bunlar büyük olasılıkla bir hayalden başkası değildir. Sonuçta olayla ilgili kararı veren sadece odur, hiç olmazsa biz çocuklar için böyledir bu. İnsan onu bu gibi kabullerde bir görmeli! Albayımızı! Bu kabullerden birine, çocukluğumda ben katılmıştım; şehrimizin yoksul semtlerini neredeyse yok eden bir yangından sonra, şehrimizin hatırı sayılır kişilerinden kurulu bir heyet devletten yardım dilenmek için albayımıza başvurmuştu. Nalbantlık yapan babam da halk arasında saygın kişilerden biriydi, bu yüzden temsilciler arasında o da vardı, beni de yanına almıştı. Babamla birlikte ricaya gitmem hiç de olağanüstü bir olay sayılmazdı, çünkü bu rica heyeti tiyatro türünden sayıldığından herkes koşar gelir, kimin temsilci kimin halktan olduğu anlaşılmaz olurdu. Albay rica heyetlerini çoğunlukla verandasında kabul ettiğinden, kimileri merdivenini kapar getirir, Pazar alanından dayadıkları merdivenle verandaya çıkıp parmaklıkların üzerinden neler olup bittiğini izlemeye çalışırlardı. Yangın olayından sonraki ricada öyle bir düzen oluşmuştu ki, verandanın dörtte biri albaya kaldı, geriye kalan her yeri halk doldurdu. Albayın çevresinde yarım daire yapan birkaç asker halkı gözaltında tutuyordu. Aslında bir tek asker bile yeterliydi bu iş için, halkımızın askerden korkusu büyüktür çünkü. Bu askerlerin nereden geldiklerini de bilmiyorum, kuşku yok ki çok uzaklardan geliyorlardır. Birbirlerine pek benzeyen, üniforma giymeseler de hemen ayırt edilebilen adamlar. Ufak tefek, gösterişsiz ama ellerine çabuk kişiler bunlar, en dikkat çekici yanları ağızlarından taşacak gibi duran dişleri ve gözlerindeki hiç sönmeyen o ürkek ışıltı. Bu özellikleri çocukları korkutsa da eğlendirici kılıyor onları, çocuklar bu gözler ve dişlerle korkutulup çılgınlığa koşmayı seviyorlar. Çocukluktaki bu oyun büyüyünce de kaybolmuyor, etkisini sürdürüyor. Askerlerin hiç bilmediğimiz bir lehçeyle konuşmaları, bizim lehçemize bir türlü alışamamaları, sonunda içlerine kapanmaları ve yanlarına yanaşılmaması da söz konusu etkiyi güçlendiriyor. Karakterlerine uygun düşen de bu, çünkü fazla konuşmayan, ağırbaşlı, hatta soğuk adamlar hepsi. Doğrusunu isterseniz kimseye bir kötülükleri dokunmuş değildir ama katlanılması güç kimseler işte. Hep rastlanır, aralarından biri bir dükkâna girer, üç beş kuruşluk bir şeyler alır ama dükkândan çıkmaz, tezgâha yaslanır, konuşmaları dinlemeye başlar; konuşulanları anlamadığını biliriz, anlar gibi bakar yine de, ağzını açıp tek söz etmese de konuşana, arada bir de dinleyenlere bakar durur, bu arada elini kemerindeki kamanın kabzasından ayırmaz. Ne katlanılmaz durum bu, insanın konuşacağı varsa da konuşamıyor. Dükkân yavaş yavaş boşalıyor, içerde kimse kalmayınca asker de çekip gidiyor. Demem o ki, asker nerede boy gösterirse, halkımızın o ünlü neşesinden eser kalmıyor. Yangın olayında da durum böyleydi. Albayımız her törende ve resmikapulde dimdik ayakta durur, elindeki bambu kamışlarını ileriye uzanmış ellerinde tutardı. Çok eski bir gelenektir bu: Albay elindeki kamışları nasıl tutuyorsa yasaları da öyle tutmakta, desteklemekte, aynı biçimde, yaslar da onu tutmakta ve desteklemektedir. Verandada kendilerini nelerin beklediğini herkes bilse de, her seferinde korkudan büzülüp kalırlar. O gün de, temsilciler arasından sözcü olarak seçilen kimse bir türlü söze başlayamadı, albayın karşısında durmayı başarsa da cesareti buhar oldu gitti, havadan sudan birkaç söz söyledikten sonra halkın arasına geri döndü. Konuşmaya cesaret eden uygun bir kişi bile çıkmadı (cesaret edenler vardı ama onlar da konuşmaya uygun değillerdi), ortalık epeyi karışmıştı, şehrimizdeki belagati güçlü hemşerilerimize haber gönderildi. Bunlar olup biterken albay milim kıvıldamadan bekliyordu, sadece nefes alıp verirken inip kalkan göğsü göze çarpıyordu. Hayır, güçlkle nefes alıyor değildi ama nefes alması, tıpkı kurbağaların nefes alması gibi belirgindi

işte. Fakat bu soluyuş kurbağalar için doğaldır, buradaysa hiç alışılmadık bir durumdu. Ben, büyüklerin arasından sessizce ilerilere doğru sokulmuştum, iki asker arasındaki boşluktan albayı izlemeye koyuldum. Hiç beklemezken, oradakilerden biri, diziyle iterek beni uzaklaştırdı. O anda, sözcü seçilen kişi kendini toparladı, koltuğuna giren iki kişinin yardımıyla ayakta durarak gülümsemesine, boyuna sersemce böyle gülerek, albayı biraz olsun gülümsetebilmek için şaklabanlıklar yaparak konuşmasına rağmen albayın yüzünde ufacık olsun bir gülümsemenin görülmemesi acı vericiydi doğrusu. Sözcü güç bela temsilcilerin dileğini bildirmeyi başardı, yanılmıyorsam sadece bir yıllığına vergiden muaf tutulmaktı dilek, belki bu arada imparatorun ormanlarından düşük bedelle kereste sağlanabilmesi de rica edilmiş olabilir. Sonunda sözcü yerlere dek eğildi, albayla yanındaki birkaç asker ve yüksek rütbeli memur dışında herkes yere eğik durumda bekledi. Verandaya dayalı merdivende duranların bu nazik anda birkaç basamak aşağıya inmeleri, ancak arada bir başlarını kaldırarak olan biteni kontrol etmeleri, çocuklar için bulunmaz gülünçlükteydi. Böyle bir zaman geçti, beklenirken arkalardan bir memur geldi, albayın önüne geçti, parmak uçlarında yükselerek albayın yüzüne uzandı. Derin soluyuşunu saymazsak, hala hareketsiz dikilen albay, memurun kulağına uzun sayılmayacak bir şeyler fısıldadı. Memur ellerini çırpıtı, halk ayağa kalktığında konuştu: “Ricanız reddedilmiştir!” O anda yokluğu iddia edilemeyecek bir ferahlama yayıldı halk arasında, herkes karışık düzen dışarı fırladı. Bizim gibi sıradan insanlara benzeyen albaya kimsenin dikkat ettiği yoktu; benim göz ucuyla gördüğüme göre, albay çok yorgun bir halde kamışlarını yere düşürdü, memurların koşturduğu koltuğa çöktü ve ağzına çubuğunu yerleştirdi. Buna az rastladığımızı söyleyemem, bu genelde hep aynıdır. Kimi ufak ricaların kabul edildiği olmuştur ama bu durumda albay tüm sorumluluğu kendi omuzlarına almış ve bu davranışını (her zaman değilse de duruma göre) başşehirden gizli tutmuştur. Evet, küçücük şehrimizde, albayın gözleri aynı zamanda başşehrin de gözleridir. Yine de bu durumda, bir değişiklik yapılır ve bu değişikliğin anlamı da çok çözülebilir türden değildir.

Ne güven verici ki, önemli ricaların daima geri çevrileceğini halk biliyor. Şaşırtıcı olan şu ki, bu geri çevrilişler olmadan da duramıyor aslında. Öte yandan ne ricaya gidişlerde ne de eli boş dönmelerde formalite havası var. Büyük bir mutluluk olmasa da, geriye dönüşlerde bir hayal kırıklığı ya da yorgunluğa rastlanmıyor. Bunu büyüklerime sorup öğrenmeme gerek yok, ben de onlar gibi içimde hissediyorum bunu. Giderek, bu ilişki ağını sorgulamaya bile niyetim yok.

Yine de, tanık olduğum kadarıyla, belli bir yaştakiler bir grup oluşturmuşlar, bu durumdan mutsuzlar. Yaşları on yedi ile yirmi arasında değişiyor, demem o ki, böyle yersiz düşüncelerin, hele devrimci öz taşıyanların ucunun nereye varabileceğini hesaplayamayan toy oğlancıklar hepsi. Mutsuzluk, işte bu yaştakilerin arasına sinsice sokuluyor.

Öyküyle ilgili bir fragman

İmparatorun gönderdiği albayın bizim dağ kasabasını nasıl kontrol ettiğini anlatırken utancından kızarıyor insan. Emrindeki birkaç askerin silahlarını alıvermemiz işten bile değil, yardım istese (bunu nasıl yapacağı da bilinmez), günler hatta haftalar sonra bile beklediği yardım kendisine ulaşamaz. Bu durumda, kasabamızı kontrol altında tutması sadece ona boyun eğmemize bağlı, ne var ki, albay bu itaati bizden zorbalıkla almıyor ya da gönül çelen hareketlerle bu itaati haklı göstermeye çalışmıyor. Öyleyse bu iç kaldırıcı yönetime neden katlanıyoruz? Sadece bakışlarından, buna kuşku yok. Bir asır önce ihtiyar heyetimizin toplantı salonu olan bekleme salonuna girildiğinde, masa başında üniformasıyla, elinden eksik etmediği kalemiyle oturuyor oluyor. Formalitelerden, hele bunlar gerçekleştirilirken yapılan soytarılardan hiç hoşlanmıyor; örneğin yazısını sürdürüp geleni bekletmiyor, çalışmasına ara verip arkasına yaslanıyor ama kalemini de elden bırakmıyor. Öyle duruyor, sol eli pantolonunun cebinde, ricacıya bakıyor. Karşısındaki ricacı albayın kendisinden, geçici bir görevle halktan ayrılıp karşısına gelmiş bu adamdan daha fazla şey gördüğünü sanıyor; görmese, albay neden böyle uzun ve sesiz bakıp dursun yüzüne? Kimi anlarda albayın bakışı karşısındakini incelikle irdeleyen, burgu gibi derinlere dalan bir bakış olmaktan da uzaklaşıyor, savrukça çevrede gezinen ama amacını bir an bile unutmayan bir bakış sadece, bir kalabalığın hareketini uzaktan gözleyen birinin bakışı. Kimi anlarda da albayın bakışına gizliden bir gülümseme eşlik ediyor, bu gülümseme yarı alay yarı rüyalı bir anımsayış izlenimini uyandırıyor.

19 Temmuz 1916 tarihli günlükten bir fragman:

Alışılmadık bir infaz geleneği: Bu geleneğe göre, ölüme mahkûm edilen kişi hücrede, tek bir tanık bulunmaksızın, cellât tarafından hançerleniyor. Mahkûm masasında oturup mektubunu bitiriyor. Mektupta şunlar yazıyor:

22 Temmuz 1916 tarihli günlükteki fragman:

Alışılmadık bir infaz geleneği: Mahkûm edilen kişi hücrede cellât tarafından hançerlenmekte, infaz sırasında hücrede tanık bulunmasına izin verilmemektedir. Mahkûm masasında oturmuş, ya son yemeğini yemekte ya da son mektubunu yazmaya çalışmaktadır. O anda kapı çalınır, gelen cellâttır. “Hazır mısın?” diye sorar mahkûma. Bu sorular ve yapılacak iş, hem yapılış biçimleri hem de sıralamaları bakımından önceden belirlenmiştir; cellât bu çerçevenin dışında hareket edemez. Önce ayağa fırlayan mahkûm yerine oturur, gözleri sabit halde önüne bakar ya da elleriyle yüzünü kapar. Sorusu yanıtız kalan cellât kerevetin üzerine avadanlık kutusunu koyar, açar, infaz için seçilmiş hançeri çıkarır, son kez gözden geçirir. Ortalık kararmıştır, cellât küçük bir gemici feneri yakar. Mahkûm gizlice cellâda bakar, neler yaptığını görünce bir ürperti kaplar gövdesini, sonra başını çevirir, artık hiçbir şey görmek istememektedir. Çok geçmeden, cellat, “Hazırım,” der.

Mahkum, “Hazır mısın?” diye sorarak haykırır, yerinden doğrulup cellada gözlerini kaçırmadan bakmaya başlar. “Beni öldüremezsin, şu kerevetin üzerine yatırıp hançerleyemezsin, çünkü sen de bir insansın, değil mi! Eğer bir idam sehpasının önünde olsaydık, çevremizde mahkemedden yollanmış görevliler bulunsaydı bunu gönül rahatlığıyla yapardın ama şimdi, bu hücrede, hayır! Bir insan başka bir insanı burada öldüremez.” Avadanlık kutusuna eğilmiş bekleyen cellât ağzını açıp bir yanıt vermediğinden, mahkûm daha da güvenle ekler: “Bu işi yapmak olanaksızdır!” Cellâdın hala sessiz kaldığını görünce, konuşmasını sürdürür: “Bu infaz geleneği de söz konusu olanaksızlıktan doğmamış

mıdır? Bir ölüm cezası sadece biçim bakımından infaz edilebilir, yoksa gerçek bir infaz mümkün değildir. Beni başka bir cezaevine nakledeceksin, belki orada buradakinden daha uzun kalacağım ama kimse öldüremeyecek beni.” Cellât, yeni bir hançeri pamuklara sarılı kılıfından yavaşça sıyırmaya çabalarken yanıtlar mahkûmu: “Aklın masallarda kalmış galiba. Masallarda bir uşak vardır ya, çocuğu ormana bırakmakla görevlendirilmiştir ama içi götürmez, çocuğu bir ayakkabıcıya çırak verir. Eninde sonunda bir masaldır bu, buradaysa masallara yer yok.”

İmparatorun oturduğu şehrin yargıcına, imparatorun tanrı soyundan geldiğini yadsıyan bir adamı sürükleyerek getirdiler. Askerler adamı şehirden almış, haftalarca süren bir yolculuk sonucu bu şehre getirmişlerdi. Adam öyle yorgundu ki, artık oturacak hali bile kalmamıştı, avurtları iyice çökmüştü ve...

Bir bekçi! Evet, bekçi! Neyi bekliyorsun? Sana bu görevi veren kim? Şu eski taşların altında yatan bir böcekten[2] daha üstensen eğer, kendinden iğrenmen yüzündendir.[3]

Tanımadığım insanlar ama yine de, benim adamlarım bunlar. Affedilmişler, konuşuyorlar. Tüm affedilmişler gibi kendini bilmezce, handiyse sarhoş, artık kendilerini tanıyacakları bir zamana da sahip değiller. Sanki iki bey sohbet edermiş edasında konuşuyorlar birbirleriyle, kaşılındakinde bir özgürlük ve koşulsuz bir fiil ehliyetini önkabul alarak konuşmalarını sürdürüyorlar. Aslında onlarda değişen hiçbir şey yok; eski görüşlerini koruyorlar, her hareketleri, bakışları bile eskisi gibi. Yine de, bir şeylerin değiştiğini kabul etmek gerek, ne var ki, eskisine göre değişmiş olanı henüz aklım almıyor; affedilmek dedim ya, o bile, zorunlu olduğum için kullandığım bir kavram. Kendilerini affedilmiş olarak kabul etmeleri için ortada bir neden var mı? Eski hiyerarşi döngüleri de mevkiler de aynı yerde duruyorlar, bireyle bütün arasındaki gerginlikte en ufak bir rahatlama olmadı, herkes eski yerinde beklemekte; onlara yüklenen savaş görevinde de bir değişiklik yok, zaten hep bunu konuşuyorlar, ağzından başka bir sözcük duymak olanaksız. Öyleyse, eskisinden farklı olan ne? Koklayarak tanımaya çalışan bir köpek gibi çevrelerinde dolansam da, bu konuya dia bilgi edinemiyorum.

İlk bekçinin yanından koşarak geçtim ama sonra, yaptığımdan korkup geri geldim. Bekçiye, “Başka yana bakıyordun,” dedim, “sen görmeden yanından koşarak geçtim.” Bekçi önüne bakıp susuyordu. “Sanırım bu yaptığım yasaklanmış bir hareketti,” dedi. Bekçi suskunluğunu bozmadı. “Bu suskunluğunu geçmeme izin verdiğin şekilde yorumlayabilir miyim?”

Şu andan sonra geri dönmeme gerek yok, hücrem darmadağın oldu, hareket edemiyorum ve bedenimi hissediyorum.

Gardiyan demir kapıyı açmalıydı, ne var ki, kilit paslıydı, yaşlı adamın gücü bu işe yetmiyordu; çaresiz kalınca yardımcısı yetişti ama o da kuşkuyla bir suratla bakıyordu, yine de kuşkusunun nedeni paslı kilit değildi.

Kahramanları cezaevinden salıverdiler, baştan savama bir sıra yapmışlardı, cezaevinde kaldıkları sürede canlılıklarından çok şey yitirmişlerdi. Onlarla ilgilenen arkadaşım çantasından kahramanların listesini çıkardı. Çantada bu belgeden başka bir liste yoktu, bunu anladığımda içimde kötü bir niyet yoktu, arkadaşım kâtip falan değildi nasıl olsa. Kahramanların adlarını tek tek okumaya ve okuduğu adları listede çizmeye başladı. Ben, masada onunla birlikte oturuyor, kahramanların yaptığı sırayı rahatça görebiliyordum.

Hücre duvarıyla savaş.

Sonuç: Berabere.

Yasanın ne olduğunu asla öğrenemedim.

Franz Kafka yazar olarak ünlenmiştir. Onun yaşamı üzerine bilgi edinmeye niyetlenenlerin karşısına çıkan ilk bilgi, yazarlığını boş zamanlarına hapseden ve gününü sigorta şirketinde geçiren bir “çift-yaşamlı” oluşudur. Bu bilgi olunmaz şaşılıkları da peşinde taşımıştır:

Kafka işini sevmeyen, bu işe sadece yazarlığını gizleyen bir gizleme olarak bakan ve yazarlık fiilinden zaman çalan bir fiile kerhen katlanan bir adam görüntüsü verir.

Oysa doğru değildir bu: Kafka işine ciddiyetle sarılan bir çalışandır. Kaza sigortaları konusunda uzmanlaşmış, üstlerinin haklı takdirini kazanmış, kazaların tazmini ile yetinmeyip, kazaların önlenmesi üzerine de kafa yormuş bir çalışan. Onun kazaların önlenmesine ilişkin raporlarına eklediği muazzam makine çizimleri, Ceza Sömürgesi’ndeki işkence aygıtının salt hayal gücüyle yaratılmadığının kanıtı olarak okunabilir. Bu anlamda, Kafka’nın işinin yazarlığına olumlu etkileri konuşulabilir elbette.

Peki, Kafka işine gökten zembille mi inmiştir? Elbette hayır. Eğitim görmüş bir çalışandır o. Prag’daki Alman üniversitesinden hukuk dalında diploma almış, hatta hukuk doktorasını tamamlamıştır. Ölümünde verilen gazete taziyetlerinde “Hukuk Doktoru” sıfatı kullanılmıştır.

Az önce, Kafka’nın işinin yazarlığına etkisini konuşmaktan söz etmişim. Bu yazının amacı, Kafka’nın öğreniminin yazarlığına etkileri üzerinedir. Çünkü Kafka’nın hukuka bakışı pek çok metnini biçimlendiren, hatta o metne ruhunu veren omurgadır. Sadece bu kitapta toplanan metinlerle sınırlı değildir bu; Dava romanına, yine Altıkırkbeş’ten yayınlanan Bir Köy Hekimi’ndeki Kanun Önünde adlı öyküyü Kafka evreninin merkezine yerleştiren ve o kısacık metni devasa romanların önüne çekip efsane olarak niteleyen Kafka yorumcularının bulunduğu unutmamalıyım.

Eğer ansiklopedik bilgi vermek gerekirse, Kafka hukuk eğitimine 1901’de başladı, 1906’da hukuk doktoru olarak mezun oldu. Aslında, liseden mezun olduğunda felsefe eğitimi görmek niyetindeydi. Ömrü boyunca gölgesinden sıyrılmadığı babasından çekindiği için daha dünyevi bir öğrenim görmek zorunda kaldı. Çok kısa bir süre devam ettiği kimya dalından sonra hukuk dalında karar kıldı.

Alman etkisindeki bir üniversitede görülen hukuk öğreniminin niteliği yüksek olacaktır elbette. Ne var ki, bu öğrenimin ilgiye değer yanı başkadır. Kafka dallarında uzman sosyal bilimcilerden ders alarak hukuk kuramlarını toplumsal yaşama uyarlamayı öğrenmiştir. Brentano’nun Kafka’ya etkileri hep söylenegeldir. Oysa Kafka’nın, özellikle doktora sürecinde etkilendiği öğretmeni Alfred Weber’dir –şu Felsefe Tarihi adlı yapıtı Türkçeye çevrilen toplumbilimci.

Weber’in Kafka’ya etkisini biraz sonraya bırakıp Kafka evreninde hukukun yerini irdelemeye başlayalım artık.

Deleuze – Guattari ikilisinin dediği gibi, Kafka evrenine girebilmek, en azından Ceza Sömürgesi ve Dava gibi başat metinleri okuyabilmek için “yasa” kavramını sökebilmek gerekir.

Nedir yasa? Sadece yasakların yazılı olduğu bir metin mi, yoksa yapılması gereken “iyi” davranışlara atıf yapan bir yol gösterici mi? Kafka yasaının anlamını sorgulamamayı yeğler. Bu

tavır, yasaya bakışının, “yasanın aşkınlığı” düşüncesine ulaştığı yorumunun yapılmasına yol açmıştır.

Onun metinlerindeki yasa, nesnesi bilinmeyen, boş, içerikten yoksun bir saf biçim olarak var olur. Hatta yasa bir cezalandırıcı hükme bağlanmıyorsa, bildirilmesi bile olanaksızdır. Böyle sisler altında gizlenmiş bir yasa, aşkınlık düşüncesini çağrıştırır doğal olarak. Yasa suçla, suçluluk kavramıyla ilişkisini yitirmek üzeredir neredeyse[4]. Bu yasayı bilgi olarak kavramak olanaksızdır. Bir mutlak pratik gereklilik olan yasa, kendini bilgi olarak sunmadığı için ceza olarak sunar: Beyne seslenemediği için gövdeye seslenen ceza!

Şunu, şimdilik bir kenara not etmekle yetinelim: Yasa cezanın uygulanmadığı süreçlerde bilinmez.

Bu görünümünden yola çıkıp yasanın aşkınlığı düşüncesine varmaktansa, Kafka'nın hukuk tarihine ve hukuk felsefesine aşinalığına müracaat etmek daha doğru olur. Kafka, hem hukuk öğrenimi hem de ders aldığı sosyal bilimciler aracılığıyla Kant'la ilişki kurmuştur. Kant, pek çok kavramın yanı sıra, hukuk üzerine de düşünmüş bir filozoftur. Ona göre, Yunan yasa anlayışından Yahudi – Hıristiyan yasa anlayışına geçiş, tarihin en önemli yön değişimlerinden biridir. Bu değişim sonucunda, yasa kendisine gerekli içeriği sağlayacak önceden mevcut “iyi” kavramından soyutlanır. Artık “iyi” yasayı belirlemez, yasa “iyi”yi vazeder. “İyi” yasanın biçiminde bildirdiği gibi bir mefhumdur.

Bu anlamda pozitif hukuk – doğal hukuk ayrımı belirginleşir. Olan, olması gerekene galebe çalar. Yasa, toplumu biçimlendirmede kullanılacak bir araca, bir mühendislik bilimine dönüşür.

Kafka'nın bunu onayladığı, en azından sorgulamadığı bir gerçektir. Ne var ki, buradan yola çıkarak yasanın aşkınlığına ulaşmak da mümkün değildir. Kafka'nın amacı yasayı ulaşılamaz bir gerçeklik olarak betimleyip, sorgulanamaz alanda bırakmak değildir çünkü. O, yasayı değil ama yasayı temsil eden düzenekleri ayarlayan ve eşzamanlı olarak çalıştıran, gerideki toplumsal düzeneği sorgulamak çabasındadır. Bu düzeneği resimlerken, makineler, Ceza Sömürgesi'ndeki misali aygıtlar sunar okuyucusuna.

Ceza Sömürgesi'ndeki aygıt geçmişten kalan, işlevini yitirmiş bir görünüm sergiliyorsa, bunun nedeni yeni ve modern bir yasanın onu arkaikleştirmesi değildir. Bu görünüm, aygıt, tıpkı temsil ettiği yasa gibi, somut bir içerikten yoksun olup tarihin dışına düştüğü ve kendi kendisini yıkıma uğratmaya yazgılı olduğu içindir. Böyle bakıldığında, yasa aşkın olmaktan çok anlamsızdır.

Dikkatle bakılması gereken şudur: Kafka ne bu aygıtı ne de aygıtın temsil ettiği yasanın yapım aşamasına önem verir. Kafka'nın önemmediği, aygıtın sorgulanması ve anlamsızlığı açığa çıktığı anda kendi kendisini yok etmesidir.

Birbiri ardına dizilen temsil süreçleriyle karşı karşıyayız öyleyse: Cezayı uygulayan aygıt, aygıtın temsil ettiği yasa ve yasanın temsil ettiği toplumsal düzenek. Eğer bir toplumsal düzenekten söz edilebiliyorsa, bu düzenek karşısındaki bireyden de söz etmek gerekir.

Kafka'nın hukuka yaklaşımının temel unsurlarından biri işte bu anda biçimlenir: Kafka hukuku uygulayanların dilinden yargılama sürecini pek seyrek anlatmıştır.[5] Metinlerinde, hemen hep suçlanan ve ceza almamak için çabalayan kişiler, hiç olmazsa olumlayamadığı bir yasanın anlamı üzerine kafa yoranlar konuşur.

Kafka bir hukukçu olarak, kendini öğrenim gördüğü mesleğe ait duyumsamaz biridir. Yasaya karşı çabalayan kişilerin fiilini “adalet”i arama olarak sunar çünkü. Hukuk mesleğini icra edenler “adalete” ulaşmaya engel olanlardır nedense – bilinçli ya da bilinçsiz.

Kafka'nın sanık kişileri suçluluk duyar, hatta kimi zaman cezayı gereksinirler ama sonsuz bir devrim içinde “adalet”i aramaktan geri kalmazlar. Fakat bu “adalet” de yasa misali, bilindik anlamından kaymıştır. “Adalet”i bulma eylemi, hemen yandaki odaya geçmelerle, upuzun koridorlarda gidip gelmelerle süregiden, handiyse “moleküler” diyebileceğimiz bir eylemdir. Bu eylemin sürekliliğinden bile söz edilemez belki yalnızca bitişik eylemlerin eklenmesinden söz edilebilir.

“Adalet”i arama eyleminin başarısızlığa değilse bile akamete uğramasının asıl nedeni, ne keskin ne de sözde aklanmanın mümkünsüzlüğüdür. Yasaya ve onun vazettiği cezaya karşı savaşım verenler, eğer cezadan kurtulabilirlerse, bu ancak sınırsız bir tecil halinde mümkündür. Birey sadece cezaya değil yasaya ve onun temsil ettiği toplumsal düzeneklere karşı başarısızlığa da mahkûmdur.

Sınırsız tecil ve bitişik eylemlerin eklenmesi demişken, bireyin toplumsal düzeneklere karşı başarısızlığını da çözümlemiş oluyoruz aslında. Kafka, yasayı yapan ve uygulayan iktidarı, bu toplumsal düzeneği bireyin karşısına yenilmez bir dev olarak diker. Devlet, yasama, yürütme ve yargı olarak bölünse de, aslında tek bir düzenektir: İktidarı denetlemesi neredeyse olanaksız bir biçimde kullanan bürokrasi.

Yasanın uygulanması da, yasa karşısında verilen “adalet”i bulma savaşımı da bürokrasinin yıkılmaz direnci karşısında boynu bükük kalan eylemlerdir. Çünkü bürokrasi savaşmaz, erteler. Bürokrasinin ana işlevi reddetmek değil, oyalamaktır. Bu oyalayış yüzünden “adalet” tecelli etmez, sınırsız tecille yetinilmek zorunda kalınır.

Kafka inanılmaz bir hukuk bürokrasisi resmetmiştir: Belgeler asla okunmaz, memurlar asla konunun ne olduğunu bilmezler, hiç kimse bir üstünün ne yorum yapacağından başkasıyla ilgili değildir. Tüm süreç, önceden kurulmuş bir düzenek olarak işler. Kişi giderek evraka dönüşür. Evraka verilen bir numaraya indirgenir ve ölü bir nesne olarak algılanmaya başlar. Geri Çevriliş'in köylüleri reddedilmenin sonuçsuz bürokratik işlemlerden daha ferahlatıcı olduğunu bilirler, sonuç zararlarına bile olsa.

Bu resmin mizahi boyutu şudur: Kimi zaman, uygulayanlar da yasayı bilmezler. Cezanın tecili, yasanın bilinmemesinden kaynaklanır. Yasa, bürokrasinin suçluyu köşeye kıştırması dışında ceza veremeyecek duruma düşebilir. Zaten kimi Kafka bireyleri, bu sonuçsuz arayışta ufalanmaktansa, hücrede bilinmez bir tarihe dek gün doldurmayı yeğlerler.

Savcı yardımcısının bürokrasideki zavallı bir terfi için, içeriği boşalmış kalıplar içinde debelenip, bir de bunu övünerek anlatmasını gözümüzün önünde canlandıralım. O mahkeme salonunda yarattığı şaşkınlık anı olmasa, Ceza Sömürgesi'nin tarih dışına düşmüş subay-yargıcından farkı kalır mıydı?

Uzak bir taşra köyünde, iktidarı temsil eden bir albaya karşı ayaklanmaktansa, toplumsal düzeneğin uyuşturucu çarklarına teslim olan bireyler vardır Kafka'nın metinlerinde. Fakat bu bireyler değil, yasanın elinden kaçma şansı varken kullanmayan, dönüp gelerek yasayla savaşmaya, “adalet”i

bulmaya çalışan bireyler de vardır. Kafka ikincileri, sonuçta ölüme dek varacak başarısızlıklara da uğrasalar savaşılanları olumlayarak çizer. Onlar yaptıklarından haz alırlar, hatta Deluze – Guattari ikilisinin dediğince eylemleri erotik bir arzu üretimine dönüşür![\[6\]](#)

Ernst Fischer, Kafka'nın çizdiği bu resmi överken, dönemin Avusturya imparatorluğu'ndaki hantal toplumsal yapıdan bu sonucun nasıl çıkabildiğine hayret eder gibidir. Ona göre, Kafka ileri işleyim toplumunun açmazlarını yarım yüzyıl öncesinden, hem de dönemin Avusturya İmparatorluğu gibi geri sayılabilecek bir toplumsal dokudan çıkabilmiş bir bilici gibidir.

Şimdi, bir kenara not ettiğimiz bilgiyi çağırmanın zamanıdır. Kafka'nın doktorasına yardımcı olan öğretmenlerden birinin Alfred Weber olduğunu biliyoruz. Weber'in uzmanlığı kapitalist toplumun ilerleyişinin içerdiği tehlikelerdi! Kafka, kapitalistleşme sürecindeki bir devletin, pek egemen olmadığı bir bürokrasi eliyle giriştiği toplum mühendisliğinin yol açacağı kendi kendisini yıkma sürecini, henüz doktorası sırasında keşfetmişti.

Aşkın yasa karşısında çaresiz kalmış bireylerin “adalet” arayışı, Kafka'nın hukuk eksenli metinleri için yetersiz bir okuma eğrisidir. Bu metinleri, bir de insanı indirgeyip, sistemleri aşkınlaştıran toplumsal düzeneklerin sorgulanması olarak okumak gerekir. Eğer bu okuma yapılabilirse, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra “Kafka Yakılmalı mı?” sorusuyla toplantılar düzenleyen toplumcu gerçekçilerin haksızlığı belirginleşir. Sovyetlerce işgal edilen Budapeşte'de, gece vakti bilinmeyen bir yere götürülen mevkuf Lukacz'ın dediği gibi “Kafka doğruyu söyledi!”

M. Kamil Utku

[1] Kafka'nın bu fragmanı, 1914 yılının ikinci yarısında yazılmıştır. Günlüğünden anlaşıldığına göre, Kafka Savcı Yardımcısı adında bir öykü yazmak niyetindeydi. Bu dönemde Dava ve Ceza Sömürgesi'nin de yazıldığı göz önüne alındığında, Kafka'nın hukuk üzerine yoğunlukla çalıştığı anlaşılır. Max Brod, fragmanın daha geniş olup başlangıcının kayıp olduğu iddiasındadır.

[2] Kafka el yazmasında "assel" kelimesini kullanıyor. Almancada kınkanatlı ailesinden bir böceğe verilen ad.

[3] "Kanun önünde" öyküsünün değişik fragmanlarından biri. Bkz: Bir Köy Hekimi. Altıkırkbeş yayın, Şubat 2004

[4] Kafka metinlerinde beliren suçluluk duygusunu, hukuki suçluluk açısından olmasa bile, ruhbilimsel açıdan incelemek gereklidir, ne var ki, bu başka bir yazının konusudur.

[5] Bu olguyu Kafka'nın dilinden de çıkarabiliriz: Eğer alay duygusu taşıyor ise; Kafka bahaneler üretme, konuyu değiştirme ve az önce dediğini yalanma diliyle yazar. Bu da suçlamanın değil savunmanın dilidir.

[6] Yine başka bir yazının konusu ama söylemeden geçmeyelim: Kafka ihtiraslı bir erkekti! Çizdiği evren sık sık durağanlıkla nitelense de, bu evrende sürekli kıpırtılar, devinim, hatta yer yer çılgınca savruklamalara rastlanır. Kafka devinimden haz duyan bir yazardır.